

ยูและแยกตัวเป็นดีเคบีเอ ดูโรงเรียน แล้วก็ไปวัดซึ่งกำลังปรับปรุงและเจดีย์ที่สร้างใหม่ ก่อนที่จะเดินทางกลับไปขึ้นเรือข้ามฟาก พอดีกับที่ด่านของไทยปิดเวลาหกโมงเย็น

แม้ดีเคบีเอจะร่วมมือกับทหารพม่า แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความรู้สึกจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเสียทีเดียว ความแตกต่างและความขัดแย้งระหว่างคนกะเหรี่ยงกับคนพม่ายังถูกตอกย้ำโดยขบวนการดีเคบีเอ ดังที่ผู้วิจัยข้ามฝั่งเมยไปดูการจัดงานปีใหม่มะเหรี่ยงของปี 2546 ที่จัดขึ้นที่วัดโกโกร์ซึ่งอยู่บริเวณฝั่งพม่าไม่ไกลจากอำเภอแม่สอดเท่าไรนัก ซึ่งนอกจากทีมของผู้วิจัยแล้วยังมีคนเมืองจากฝั่งไทยที่อยู่ใกล้เคียงและจากที่อำเภออื่นมาร่วมด้วย ที่นี่เจ้าอาวาสวัดเป็นเจ้าภาพจัดงานใหญ่มาก นอกจากจะมีพิธีตอนเช้าตรู่ที่เชิดชูความเป็นชาติกะเหรี่ยง ที่สำคัญคือการเชิญธงกะเหรี่ยงขึ้นสู่ยอดเสา และการจัดพิธีเลี้ยงแม่โพสพซึ่งถือว่าเป็นแก่นกลางวัฒนธรรมกะเหรี่ยงแล้ว ยังมีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับชนชาติกะเหรี่ยงในอาคารไม้ไผ่ที่สร้างขึ้นชั่วคราว โดยเล่าถึงความเป็นมาของการจัดงานปีใหม่ และวัฒนธรรมของกะเหรี่ยงกลุ่มต่าง ๆ ทั้งในเรื่องภาษาพูดและภาษาเขียน การแต่งกาย และอื่น ๆ มีเวทีการชกมวยคาดเชือกแข่งขันกันในเวลากลางวัน ในตอนกลางคืนมีการจัดให้มีการแสดงลิเก"จำ" โดยคณะชื่อดังจากเมืองพะอานและที่อื่น ๆ โดยเชิญมากกว่าสิบคณะ เล่นคณะละสองคืน เป็นเวลาต่อเนื่องกันหลายคืน

ในบริเวณวัดโกโกร์ สิ่งที่น่าสนใจก็คือเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่เมื่อประมาณปี 2542 โดยรอบ ๆ ฐานเจดีย์ทำในลักษณะแปลกใหม่ คือมีรูปกบขนาดใหญ่อยู่รอบทั้งสี่ทิศ และด้านหนึ่งมีรูปปั้นเขาควายขนาดใหญ่สองเขาโค้งเข้าหากันอยู่ข้างกลองกบ เจ้าอาวาสอธิบายว่า เมื่อก่อนคนกะเหรี่ยงแยกตัวออกจากกันเหมือนเขาควายสองเขาที่โค้งออก เดียวนี้ต้องรวมตัวกันเหมือนเขาควายที่ต้องอ้อมกลับเข้ามาหากันเหมือนดังรูปปั้น สำหรับกบแล้ว เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นคนกะเหรี่ยง ซึ่งเกี่ยวพันกับเรื่องเล่าเรื่องกบกับราชสีห์ โดยราชสีห์ก็คือคนพม่า ทั้งนี้กบกับราชสีห์จะมีนิสัยต่างกัน โดยกบจะชอบอยู่เงิบ ๆ ริมฝั่งน้ำ ไม่ต่อสู้ใคร อดทน ในขณะที่ราชสีห์จะชอบรังแกสัตว์อื่น มีครั้งหนึ่งที่ราชสีห์ไม่ยอมให้สัตว์อื่นไปกินน้ำที่หนองน้ำ ซึ่งสัตว์อื่นต่างก็กลัวไม่กล้าไป แต่กบไม่กลัว ราชสีห์ใช้วิธีแผดเสียงร้องดังเพื่อทำร้ายกบ กบก็กระโดดลงไปในน้ำ แผดเสียงร้องสามครั้ง กบก็กระโดดลงได้น้ำทุกครั้งทำให้เสียงดังนั้นไม่สามารถทำอันตรายกบได้ สุดท้ายราชสีห์ก็ต้องระเบิดตายเพราะเสียงแผดร้องที่ดังของตนเอง

ภาพที่ 4 เจดีย์ที่โกกร์

ในระยะสองสามทศวรรษที่ผ่านมา ในบริเวณชายแดนฝั่งไทย กองกำลังทั้งทหาร ตชด. และอส. ต่างควบคุมพื้นที่กันแน่นหนาขึ้น อันเป็นผลจากการขยายตัวของหน่วยงานราชการและงบประมาณ ประกอบกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ที่มีอยู่คึกคักโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการสัมปทานป่าไม้ นอกจากนี้แล้ว การที่มีศูนย์อพยพที่อยู่มานานกว่ายี่สิบปี ทำให้พื้นที่ชายแดน เป็นที่รวมศูนย์ขององค์กรต่างประเทศที่เข้ามาทำงานช่วยเหลือและพัฒนาในค่ายกว่าสิบองค์กร มีทั้งองค์กรใหญ่ เช่น องค์กรข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ องค์กรประสานงานชายแดนพม่า (Burma Border Consortium – BBC) ที่ให้การสนับสนุนด้านวัตถุแก่ผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพทั้งหมด องค์กรทางศาสนา องค์กรการกุศล และ องค์กรอื่น ๆ องค์กรเหล่านี้ได้ทำให้พื้นที่ชายแดนกลายเป็นพื้นที่ที่สำคัญที่ชุมชนนานาชาติให้ความสนใจ และเป็นตัวแปรที่สำคัญตัวแปรหนึ่งในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ยกตัวอย่างกรณีการฆ่าแล้วเผาคนกะเหรี่ยงหกคนที่มียี่สิบอยู่ในศูนย์อพยพฯ แต่ออกไปทำงานบริเวณใกล้อำเภอแม่สอด มีผู้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เกิดมีการทะเลาะวิวาทกับอส. ขณะกินเหล้าด้วยกัน ผู้ที่มาจากศูนย์อพยพจึงพากันรุมตีอส. อส. ก็เลยไปบอกกำนันให้จัดการยิงทิ้งและเผา เรื่องดังเป็นข่าวขึ้น เพราะญาติและเพื่อนแจ้งเรื่องนี้ไปยังองค์กรทางด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่ทำงานในศูนย์อพยพฯ ทำให้ทางการไทยจำเป็นต้องจัดการ โดยจับผู้กระทำความผิดได้ทั้งหมด²³

ในช่วงหลังที่รัฐกันชนหมดบทบาทลง และรัฐไทยและรัฐพม่าพยายามเปิดพรมแดนเพื่อการค้าและการลงทุนนี้ สมาคมหอการค้าในจังหวัดชายแดนเช่นจังหวัดตาก มีบทบาทมากขึ้น ไม่เพียงแต่ในเรื่องของธุรกิจการค้า แต่ในเรื่องทางการเมืองและสังคมด้วย เพื่อให้เกิดความสงบในพื้นที่อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ธุรกิจการค้าดำเนินไปได้ด้วยดี หอการค้าพยายามมีบทบาทเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างราชการ นักธุรกิจและชุมชน โดยในกรณีหอการค้าตากนั้นเห็นได้ชัดในกรณีที่ร่วมกับกลุ่มประชาสังคมซึ่งเป็นกลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยกรมพัฒนาชุมชน ในระดับต่าง ๆ ทั้งจังหวัด อำเภอ และหมู่บ้าน เป็นกลุ่มที่ประกอบไปด้วยผู้นำชุมชนที่หลากหลายที่เข้ามามีส่วนร่วมกันพัฒนาชุมชนของตน ในกรณีคัดค้านแผนการของทหารที่จะย้ายครอบครัวคนม้ง จากถ้ำกระบอก จังหวัดสระบุรี จำนวน 200 ครอบครัว ประมาณ 1,500 คน ให้มาอยู่บริเวณหลังถ้ำแม่อุสุ ต.วบลแม่อุสุ อำเภอท่าสองยาง ในช่วงปลายปี 2545

ทั้งนี้หอการค้าและผู้นำชุมชนเห็นว่าการย้ายชาวม้งมาอยู่ในบริเวณริมน้ำเมยนี้ น่าจะทำให้สถานการณ์ยิ่งซับซ้อนมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่ความไม่สงบได้ ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจการค้าบริเวณชายแดน ทั้งนี้เพราะชาวม้งที่จะย้ายมานี้เป็นชาวม้งที่อพยพมาจากลาวในสมัยที่มี

²³ คุยกับลุงสม(ชื่อสมมุติ) 22 สิงหาคม 2546

สงครามในประเทศ เป็นมั่ง"ซึ่งเคยถูกใช้งานโดยหน่วยงานความมั่นคงของชาติ"²⁴ ซึ่งถือว่าเป็นคนต่าง
ตัวเข้าเมืองโดยถูกกฎหมาย และอยู่ในชายฝั่งที่จะได้รับการช่วยเหลือให้มีสถานภาพ ผู้คัดค้านเชื่อว่าการ
ที่คนเหล่านี้เคยทำงานให้กับทหาร อาจทำให้ทหารใช้คนเหล่านี้ในภารกิจต่าง ๆ ซึ่งอาจจะทำให้เกิด
ความไม่สงบสุขบริเวณชายแดนเพิ่มเติมจากปัญหาความขัดแย้งและการสู้รบระหว่างกลุ่มอำนาจหลาย
กลุ่มอยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเคเอ็นยู ดีเคบีเอ ทหารพม่า ในการคัดค้าน หอการค้าได้ร่วมกับ
ประชาคมชายแดนจังหวัดตาก และประชาชนทั้งจากอำเภอท่าสองยาง อำเภออุ้มผาง และที่อื่น ๆ จัด
ให้มีการประชุมและชุมนุมคัดค้านกันหลายครั้ง มีการลงนามแนบในจดหมายคัดค้านยื่นให้หน่วยงานที่
เกี่ยวข้องทุกระดับตั้งแต่สำนักนายกรัฐมนตรี ประธานกรรมการสภาผู้แทน ฯลฯ และทำใบปลิว
ติดตามที่ต่าง ๆ นอกจากการคัดค้านของคนในพื้นที่แล้ว ทางองค์กรมั่งจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ที่อยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกาเองก็คัดค้านการโยกย้ายที่ไม่ได้เกิดจากความสมัครใจของคนมั่งที่ถ้า
กระบอกเอง และเรียกร้องให้สหรัฐอเมริการับผิดชอบกับคนมั่งซึ่งบางส่วนเข้าร่วมในกระบวนการ
เคลื่อนไหวภูมิลำเนาที่สหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุน โดยอนุญาตให้เขามาตั้งหลักปักฐานในสหรัฐอเมริกา
ซึ่งบางส่วนมีญาติพี่น้องอยู่อาศัยที่นั่นก่อนหน้านี้แล้ว การคัดค้านที่มาจากหลายส่วนนี้เอง ทำให้
รัฐบาลไทยยกเลิกแผนการโยกย้าย และรัฐบาลสหรัฐอเมริกาดกกลางจะรับผิดชอบคนเหล่านี้ โดยการให้
ไปอยู่ในประเทศอเมริกา

กล่าวโดยสรุปแล้วตั้งแต่ฐานที่มั่นและค่ายใหญ่ของรัฐกอกูเลถูกบุกยึดในปี 2538 เป็นต้นมา
จนถึงปัจจุบัน บริเวณพรมแดนน้ำเมยฝั่งพม่ามีกองกำลังของหลายฝ่ายคุมพื้นที่อยู่ ทั้งของเคเอ็นยู ดีเค
บีเอ และกองกำลังของรัฐบาลพม่า โดยมีการแบ่งพื้นที่กันอย่างไม่เป็นทางการ คือต่างฝ่ายต่างรู้ว่าอีก
ฝ่ายเคลื่อนไหวอยู่ในบริเวณใด และพยายามไม่ให้เกิดการปะทะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการเจรจาหยุด
ยิงอย่างไม่เป็นทางการระหว่างผู้นำของเคเอ็นยูกับรัฐบาลทหารของพม่าที่ย่างกุ้งในปี 2547 ในส่วน
พรมแดนฝั่งไทย การแตกตัวของรัฐกอกูเล และการเกิดของศูนย์อพยพเรียงรายตามแนวเขตแดน ทำให้
ฝ่ายรัฐบาลไทยและหน่วยงานรัฐท้องถิ่นต้องวางกลไกและระบบใหม่เพื่อวางท่าทีกับกลุ่มอำนาจใน
พื้นที่พรมแดนที่เปลี่ยนไป และเพื่อจัดการกับชาวกะเหรี่ยงจำนวนกว่าแสนที่เข้ามาอยู่ในศูนย์อพยพ
ต่าง ๆ

2.4 บทสรุป

พื้นที่พรมแดนบริเวณแม่น้ำเมยเป็นพื้นที่ป่าที่มีเทือกเขาทอดยาวสลับซับซ้อนต่อเนื่องกันอยู่
โดยมีแม่น้ำเมยซึ่งเป็นแม่น้ำขนาดเล็ก(เมื่อเทียบกับแม่น้ำอิรวดีในประเทศพม่า หรือแม่น้ำเจ้าพระยา

²⁴ มีการตั้งกระทู้ถามในสภาผู้แทนราษฎร และพลเอกชวลิต ยงใจยุทธเป็นผู้ตอบกระทู้ โดยผู้ที่ตั้งกระทู้คือ นายพนัส เทพสุริยานนท์
สมาชิกรัฐสภาจังหวัดตาก และอ้างถึงหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์วันที่ 7 กันยายน 2545 ที่ระบุว่าทางรัฐมนตรีกลาโหมให้ความเห็นชอบ
ในการย้ายคนมั่งจากวัดถ้ำกระบอก สระบุรีไปยังพื้นที่อำเภอท่าสองยาง หรือไม่กี่อำเภอพบพระ หรืออำเภออุ้มผาง

ในประเทศไทย)ไหลผ่าน จากเอกสารในอดีตที่บันทึกโดยชาวต่างประเทศในยุคอาณานิคมนั้น พบว่าในหลายช่วงเวลาพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่อยู่ชายขอบของราชอาณาจักรต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ริมแม่น้ำใหญ่ที่มีที่ราบในหุบเขาที่ค่อนข้างกว้าง เป็นต้นว่ารัฐหงสาวดี รัฐอังวะ รัฐสยาม หรือรัฐเชียงใหม่ ซึ่งอาณาจักรเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กันในหลายรูปแบบ ทั้งเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน หรือขึ้นต่อกันที่เรียกว่าเป็นประเทศราช และบางอาณาจักรก็ขึ้นต่อกับอาณาจักรอื่นหลายอาณาจักรพร้อมกันในรูปของการส่งส่วย ด้วยเหตุนี้อาณาจักรต่าง ๆ จึงอาจมีการเกิดใหม่ สลายไป หดตัวและขยายตัว อย่างไม่หยุดนิ่ง การเป็นพื้นที่ชายขอบหมายความว่าอยู่ห่างจากศูนย์กลางอำนาจรัฐ และการถูกเกณฑ์แรงงานในรูปแบบต่าง ๆ ผู้ที่อยู่ในพื้นที่พรมแดนมักจะเป็นผู้ที่ย้ายเข้าไปอยู่เพื่อหนีภัยจากการสู้รบจากการถูกจับเพราะเป็นกบฏ หรือถูกเกณฑ์แรงงาน

การเข้ามายึดครองพม่าของอังกฤษที่ละส่วนตั้งแต่ปี 2369 จนสามารถยึดพม่าได้ทั้งหมดในปี 2428 นั้น ทำให้พื้นที่พรมแดนบริเวณแม่น้ำเมยมีการเปลี่ยนแปลง รัฐบาลอังกฤษจัดตั้งระบบการบริหารปกครองในพื้นที่ในลักษณะของอำเภอที่มีกลไกรัฐอยู่ประจำ ที่สำคัญได้แก่กองกำลังตำรวจข้าหลวงและเจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านการบริหารของอำเภอ การเกิดกบฏกะเหรี่ยงในพื้นที่อาจนำไปสู่การตั้งอำเภอใหม่เพื่อควบคุมความสงบดังกรณีของอำเภอสาละวินที่อยู่ติดกับบริเวณที่แม่น้ำเมยเชื่อมต่อกับแม่น้ำสาละวิน การตั้งกองกำลังทหารอังกฤษที่เมืองเมะละแหม่งและการส่งเสริมการนำเข้าและส่งออกที่นั่น ทำให้เมะละแหม่งเป็นตลาดใหญ่ที่ต้องการสินค้าเพื่อบริโภคเองและเพื่อส่งออก บันทึกการเดินทางของ McLeod แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะส่งเสริมเส้นทางการค้าขายจากตอนใต้ของจีน ผ่านเชียงรุ่ง เชียงตุงและเชียงใหม่ลงมายังเมะละแหม่ง จากตัวเลขปริมาณและมูลค่าของสินค้า จะเห็นว่าการค้าผ่านบริเวณพรมแดนแม่น้ำเมยนั้นมีความคึกคัก และจะเกี่ยวโยงกับการที่คนเมืองย้ายมาตั้งถิ่นฐานในช่วงนี้ดังจะกล่าวต่อไปในบทที่ 3

แม่น้ำเมยถูกกำหนดให้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างรัฐสยามกับรัฐอังกฤษในปี 2411 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐสยามยังไม่สามารถรวมศูนย์ระบอบการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจไว้ที่ส่วนกลางได้ทั้งหมด เจ้าเมืองทางเหนือยังคงควบคุมคนบริเวณพรมแดนน้ำเมย เป็นเจ้าของป่าไม้สักและควบคุมการค้า จนกระทั่งการรวมศูนย์อำนาจการปกครองและการจัดการระบอบเศรษฐกิจสำเร็จในปี 2442 จึงมีการตั้งที่ว่าการอำเภอและหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ริมแม่น้ำเมย การเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 ทำให้มีหน่วยงานด้านการศึกษาและการบริการของรัฐเข้ามาตั้งมากขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เริ่มโดยแผนพัฒนาฉบับที่ 1 ปี 2504 ทำให้มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมและปัจจัยพื้นฐานอื่น ๆ ในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

พื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อีกครั้ง เมื่อพม่าได้รับเอกราชในปี 2491 และเกิดการสู้รบระหว่างกองกำลังกะเหรี่ยงภายใต้การนำของเคเอ็นยูกับรัฐบาลพม่า พื้นที่พรมแดนถูก

ยึดครองโดยรัฐบาลกอลูเลและกองกำลังทหารภายใต้การนำของเคเอ็นยู โดยการสนับสนุนของรัฐบาลไทย สมัยนั้นในฐานะที่เป็นรัฐกันชน ช่วงเวลาของการตั้งกองกำลังและฐานที่มั่นบริเวณพรมแดนระหว่างปี 2510-2527 เป็นช่วงที่เศรษฐกิจนอกระบบในบริเวณพรมแดนรุ่งเรือง จากการลักลอบนำสินค้าเข้าพม่า และการให้สัมปทานป่าไม้

สถานการณ์โลกและภูมิภาคเริ่มเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เมื่อยุคสงครามเย็นยุติลง การร่วมมือกันระหว่างรัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจการค้ากลายเป็นนโยบายหลัก รัฐพม่าเปลี่ยนนโยบายจาก “สังคมนิยมวิถีม้า” เป็นการเปิดความสัมพันธ์ทางการค้ากับเพื่อนบ้าน สร้างเสริมกำลังทางทหารและปรับยุทธวิธีในการปราบปรามกองกำลังทหารของชนกลุ่มน้อย ฐานที่มั่นและค่ายทหารของกอลูเลถูกกองกำลังทหารพม่ายึดได้ทั้งหมดในปี 2538 การสูญเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การไม่หนุนหลังอย่างเต็มที่ของรัฐบาลไทย และที่สำคัญคือการแยกตัวของกลุ่มกะเหรี่ยงพุทธประชาธิปไตยหรือดีเคบีเจลวันเป็นปัจจัยที่ทำให้กองกำลังกะเหรี่ยงอ่อนกำลังและสูญเสียพื้นที่ที่เคยยึดครอง

ในระยะสิบกว่าปีมานี้ อำนาจอัฐที่ควบคุมอยู่บริเวณฝั่งพม่าจึงถูกเปลี่ยนมือจากที่เคยถูกควบคุมโดยรัฐกอลูเลเพียงรัฐเดียว เป็นการแบ่งเขตควบคุมโดยกองกำลังกะเหรี่ยงพุทธ กองกำลังทหารพม่า และกองกำลังของเคเอ็นยู กองกำลังแต่ละฝ่ายจะพยายามหลีกเลี่ยงการปะทะ แต่ก็ยังมีการสู้รบเกิดขึ้นอยู่บ้างแม้ทางตัวแทนของเคเอ็นยูจะได้ไปทำข้อตกลงหยุดยิงอย่างไม่เป็นทางการกับรัฐบาลพม่าแล้วตั้งแต่ปลายปี 2546 แล้วก็ตาม แต่ละกลุ่มหรือแม้แต่กองกำลังของกลุ่มเดียวกันแต่คุมพื้นที่ต่างกันก็อาจจะมีแนวทางทางการเมืองการปกครอง และมาตรการทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ทำให้เจ้าหน้าที่ของไทยต้องมีการปรับยุทธวิธีในการติดต่อประสานงานกับหลายฝ่ายจากแต่เดิมที่ติดต่อกับเคเอ็นยูเพียงฝ่ายเดียว นอกจากนี้แล้ว สถานการณ์ในพื้นที่ชายแดนยังซับซ้อนขึ้นจากการที่มีศูนย์อพยพมาตั้งอยู่ โดยมีหน่วยงานต่างประเทศทั้งรัฐและเอกชนจำนวนมากเข้ามาทำงาน และจากการเข้ามาบีบคั้นในพื้นที่มากขึ้นของหอการค้าที่สนับสนุนนโยบายของรัฐบาลที่จะเปลี่ยน“สนามรบ”ให้เป็น“สนามการค้า” ในสภาพการณ์เช่นนี้ย่อมมีผลต่อชีวิตและความสัมพันธ์ของผู้คนข้ามฝั่งเป็นอย่างมาก ดังจะได้กล่าวในบทต่อไป

บทที่ 3

คนเมือง-กะเหรี่ยงบริเวณแม่น้ำเมย

เมื่อเริ่มเข้าไปทำงานวิจัยในพื้นที่บริเวณอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตากเป็นครั้งแรก ผู้วิจัยรู้สึกแปลกใจที่พบว่าบริเวณพื้นที่ริมฝั่งเมยตั้งแต่อำเภอท่าสองยาง ทางทิศเหนือลงมาถึงอำเภอแม่ระมาด และอำเภอแม่สอด และเลยลงไปถึงอำเภอพบพระ และอำเภออุ้มผาง ซึ่งทั้งหมดอยู่ในเขตจังหวัดตาก โดยสามอำเภอแรกอยู่ติดน้ำเมย ล้วนแล้วแต่มีคนเมืองมาตั้งถิ่นฐานอยู่หลายหมู่บ้านโดยรุ่นแรกที่มาตั้งถิ่นฐานนั้นเป็นเวลากว่าร้อยปีมาแล้ว ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณหุบเขาที่เป็นที่ราบลุ่ม และมีหมู่บ้านกะเหรี่ยงอยู่รายล้อมและกระจัดกระจายตามที่สูง นอกจากนี้ยังแปลกใจเมื่อพบว่า ไม่เพียงแต่จะมีคนเมืองตั้งถิ่นฐานบริเวณริมน้ำเมยฝั่งไทยเท่านั้น แต่มีจำนวนไม่น้อยที่ข้ามไปตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบของพม่าทางตะวันตกของเทือกเขา"ต่อน้อย" ความแปลกใจของผู้วิจัยน่าจะเกิดจากความคิดที่ติดกรอบแผนที่ของไทยในปัจจุบันที่มองว่าจังหวัดตากเป็นพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง น่าจะมีแต่คนพูดภาษาไทยกลาง อีกทั้งคิดว่าการเดินทางโดยเส้นทางรถยนต์ ใช้เวลาในการเดินทางนาน ไม่นึกว่าจะมีคนเมืองโยกย้ายมาอยู่ได้ไกลขนาดนี้

ในความเป็นจริงแล้ว ถ้าไม่ดูเส้นทางรถ จะพบว่าพื้นที่บริเวณชายแดนจังหวัดตากอยู่ติดกับบริเวณตอนใต้ของจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ในอดีตจะมีเส้นทางที่ใช้เดินทางกันอย่างลมำเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยพ่อค้าซึ่งใช้วัวและล่อบรรทุกของ เดินทางค้าขายระหว่างภาคเหนือของประเทศไทยกับเมืองเมะละแหม่งซึ่งเป็นเมืองท่าและตลาดนำเข้าส่งออกเมื่อพม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ อีกทั้งเมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของพื้นที่นี้ ก็พบว่าเป็นเขตที่เจ้าทางเหนือปกครองอยู่ก่อนที่จะมีการปฏิรูปการปกครองและเปลี่ยนสถานภาพเป็นอำเภอและจังหวัดของประเทศไทย

รายงานบทนี้ เน้นบรรยายวิถีชีวิตและความสัมพันธ์คนกะเหรี่ยงกับคนเมืองและภายในกลุ่มคนกะเหรี่ยงและคนเมืองเองทั้งที่อยู่ในฝั่งน้ำเมยเดียวกันและข้ามฝั่ง โดยดูจากประวัติการตั้งถิ่นฐาน ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม การจำแนกความแตกต่างของกันและกัน เพื่อทำความเข้าใจว่าวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นมีความสัมพันธ์กับนโยบายและปฏิบัติการของกลุ่มอำนาจและรัฐอย่างไร

3.1 การตั้งถิ่นฐานและการทำมาหากิน

แต่เดิมก่อนที่คนเมืองจะทยอยย้ายถิ่นฐานมาอยู่ริมฝั่งน้ำแม่เมื่อกว่าร้อยปีที่ผ่านมา²⁵ ว่ากันว่าคนกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ก่อน กระจายกระจายตามบริเวณหุบเขา และโยกย้ายไปมาในบริเวณนี้ ต่อมาคนเมืองได้ย้ายเข้ามาอยู่ โดยทยอยย้ายมาจากหลายถิ่นฐานทางภาคเหนือของไทย เช่น คนบ้านแม่ด้านซึ่งเป็นบ้านที่ตั้งของอำเภอท่าสองยางในปัจจุบัน ย้ายมาจาก จังหวัด เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เชียงราย ตาก แพร่ น่าน และอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน หรือคนบ้านแม่หละไทย ย้ายมาจาก อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เป็นต้น โดยในระยะแรกอาจจะมากันไม่กี่ครอบครัว มาตั้งหลักปักฐานในบริเวณใกล้ห้วย ที่จะทำให้สามารถบุกเบิกที่นาได้ ต่อมาจะมีครอบครัวอื่นๆ จากถิ่นฐานอื่น ๆ ทยอยเข้ามาสมทบ ในช่วงเวลาที่ต่างกัน มีการแต่งงานกัน ทำให้หมู่บ้านขยายตัวใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ ลักษณะของหมู่บ้านที่มีคนหลายกลุ่มโยกย้ายมาจากหลายแห่งมาอยู่ด้วยกันนี้ชาวบ้านเรียกว่าเป็น “หมู่บ้านฮ่อม”

เหตุผลของการโยกย้ายมาอยู่ริมฝั่งน้ำแม่มีหลากหลาย ประการแรกเพื่อตั้งชุมชนใหม่ในพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์และเป็นทำเลที่เหมาะสมสำหรับการทำการค้า ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 หลังจากที่ยองกฤษเข้ามาครอบครองประเทศพม่าทางตอนใต้ ก็ได้พัฒนาเมืองเมะละแหม่งให้เป็นตลาดนำเข้าส่งออกพ่อค้าจากเชียงใหม่และเมืองต่าง ๆ ทางทิศเหนือ เมื่อเดินทางผ่านไปมาและหยุดพักชั่วคราวแคว้นแม่ น้ำแม่ย สังเกตเห็นว่า เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ และมีภูมิประเทศไม่ต่างจากถิ่นฐานเดิมทางเหนือมากนัก คืออยู่ใกล้ห้วย สามารถบุกเบิกทำนา ปลูกข้าว ถั่วเหลือง ยาสูบ และพืชผลอื่น ๆ ได้ อีกทั้งยังหาปลาที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์จากแม่น้ำแม่ย และหาของป่าได้ทั้งสองฝั่งน้ำแม่ย นอกจากนี้ยังเป็นทำเลที่สะดวกสำหรับการทำหน้าที่เป็นนายหน้าในการค้า ก็เลยตัดสินใจพาครอบครัวและญาติพี่น้องย้ายมาอยู่บริเวณนี้ คนเมืองที่อยู่หมู่บ้านริมน้ำแม่ยยังเล่าว่าสมัยก่อน การค้าขายของอุปโภคบริโภคจะไปซื้อของที่อำเภอแม่สอด โดยเดินข้ามน้ำแม่ยไปฝั่งพม่าแล้วเดินไปซื้อสินค้าจากแม่สอด เพราะเส้นทางราบเรียบกว่าเดินในฝั่งไทย หรือบางทีก็ใช้วิธีล่องแพไป

ประการที่สอง สถานการณ์การสู้รบระหว่างรัฐต่าง ๆ หรือระหว่างรัฐกับผู้ก่อการกบฏ เช่น กบฏพญาผาบเกิดขึ้นที่อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ในปี 2443 และต่อมากบฏเงี้ยว ที่แพร่ ในปี 2445 ก็เป็นเหตุผลที่ทำให้คนอพยพโยกย้ายออกจากพื้นที่เดิมที่ใกล้อำนาจรัฐ เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตพรมแดน เช่น พบว่าคนบ้านแม่ด้านจะกล่าวถึง คนเฒ่าคนแก่ ที่หนีมา ในช่วงที่มีความวุ่นวายและการฆ่าฟันคนไทยภาคกลาง ซึ่งคนทางภาคเหนือหรือคนเมืองเรียกว่า “ชาวใต้” โดยการตรวจสอบดูว่าเป็นคนไทยภาค

²⁵ เอกสารอัตชีวประวัติบ้านแม่ด้านในอดีต แก้วไข่มุกเติม” ของอาจารย์ทอง ศิริวงษ์ ที่เขียนขึ้นในปี 2544 บอกว่าบ้านด้านน่าจะตั้งขึ้นมาเมื่อ 150 ปีที่ผ่านมาหรือนานกว่านั้น ซึ่งเป็นช่วงที่การปกครองบ้านด้านยังขึ้นอยู่กับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นบิดาของเจ้าแก้ววารี เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย

กลางหรือคนเมือง โดยให้ตอบว่าผลไม้ที่ให้นั่งเรียกว่าอะไร ถ้าตอบว่า“มะพร้าว” ไม่ใช่ “หมากปาว” จะถูกกบฏตัดคอ

เหตุผลของการโยกย้ายมาอยู่บริเวณนี้ประการที่สามคือมาตามคำสั่งราชการ ซึ่งพบว่ามี การปรับปรุงและตั้งสถานีตำรวจตามชายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณลุ่มน้ำสาละวินเพื่อควบคุมการค้าไม้สัก โดยมีการตั้งสถานีตำรวจตำบลแม่ต๋านและสถานีตำรวจท่าสองยาง ชาวบ้านจำได้ว่าในยุคลสมัยรัชกาลที่ 5²⁶ ร.ต.ต. คำ คันธิยะ ย้ายมาจากอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่เพื่อเป็นหัวหน้าสถานีตำบลแม่ต๋านเป็นคนแรก สำหรับบ้านท่าสองยางเริ่มจากการตั้งกิ่งอำเภอ และต่อมากมีการตั้งสถานีตำรวจและหน่วยราชการเพิ่มขึ้น จึงมีครอบครัวคนเมืองจากอำเภอแม่สะเรียงเป็นส่วนมากย้ายตามมาด้วย

นอกจากนี้ ยังมี กลุ่มที่ย้ายมาจากทางเหนือในระยะ 40-60 ปีที่ผ่านมา มาเพราะได้รับความเดือดร้อนในการทำมาหากินหรือการอาศัยอยู่ในถิ่นเดิม เช่น เกิดปัญหาข้าวยากหมากแพงในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ผู้คนที่อยู่แถวบ้านแม่ต๋าน อำเภออมก๋อย อดอยาก ข้าวไม่พอกิน ซื้อข้าวก็แพงกว่าราคาข้าวที่บริเวณชายแดนมาก ก็เลยย้ายมาอยู่ที่ชายแดน ซึ่งสามารถหาซื้อข้าวได้ง่ายขึ้นเนื่องจาก การอยู่ไม่ห่างจากที่ราบอันกว้างใหญ่ในเขตรัฐกะเหรี่ยงเท่าไรนัก หรือการเผชิญปัญหาเดือดร้อนอีกประการหนึ่งก็คือเมื่อมีการสร้างเขื่อนภูมิพลในปี 2508 ทำให้น้ำท่วมหมู่บ้านและที่ทำมาหากิน ซึ่งเป็นกรณีที่อพยพมาจากอำเภอดอยเต่า และอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแม้ว่าจะมีการจัดสรรที่ดินให้ชาวบ้านที่ถูกน้ำท่วม แต่ปรากฏว่าดินไม่ดี เมื่ออยู่ในพื้นที่ที่จัดสรรให้ใหม่ช่วงเวลานึงก็ขายขยายหาที่ใหม่ และทยอยกันมาตามชาวคราวที่ทราบว่าเป็นที่ริมเมยค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ หรือตามญาติพี่น้องที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว โดยส่วนใหญ่ผู้ที่เดือดร้อนจากการสร้างเขื่อนจะมาอยู่ที่บ้านแม่หละไทย มีบางส่วนย้ายมาเพราะเกิดโรคระบาดในที่อยู่เดิม

การตั้งถิ่นฐานของคนเมืองที่มาตามคำสั่งราชการ จะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมฝั่งเมยในเขตไทย คนเมืองที่มาตั้งหมู่บ้านใหม่ส่วนใหญ่ก็จะอยู่ฝั่งไทย การไม่ได้ข้ามไปตั้งถิ่นฐานทางฝั่งพม่า ไม่ได้เป็นเพราะถูกจำกัดไม่ให้ข้ามไป²⁷ เหตุผลที่ชาวบ้านที่บ้านแม่หละไทย บอกว่าไม่ข้ามไป เพราะทางฝั่งพม่ามีโจรและการปล้นบ่อย แม้แต่คนไปเก็บฝ้ายก็ยังถูกปล้นเอาฝ้ายไป แต่ฝั่งนี้จะปลอดภัยกว่า ผู้วิจัยคิดว่าเป็นเพราะทางฝั่งไทยมีเจ้าหน้าที่ที่ทางการแต่งตั้งให้มาอยู่เพื่อรักษาความปลอดภัย หรือไม่มีทั้งผู้นำคนเมืองที่สามารถปกป้องคุ้มครองลูกบ้านได้ ประกอบกับทางที่ราบฝั่งพม่ามีคนหลายหมู่เหล่า และมีความไม่สงบเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยที่อังกฤษเข้ามาปกครอง

²⁶ เอกสารจัดสำเนา เรื่อง“ประวัติบ้านแม่ต๋านในอดีต” เขียนโดย อาจารย์ทอง ศิริวงศ์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมเมื่อปี 2544

²⁷ แม้สำนักงานกิ่งอำเภอท่าสองยาง จะถูกตั้งขึ้นมานานตั้งแต่ก่อนการปฏิรูปการปกครอง 2475 แต่ดูเหมือนเจ้าหน้าที่ของรัฐจะไม่ได้ทำหน้าที่ในการตรวจสอบควบคุมการค้าชายแดน

อย่างไรก็ตามมีคนเมืองอีกจำนวนไม่น้อย ที่ไม่ได้ตั้งถิ่นฐานแคว้นฝั่งน้ำเมยในเขตฝั่งไทย แต่เมื่อเข้าไปค้าขายในเขตพม่าแล้ว ก็ตั้งถิ่นฐานหรือแต่งงานตั้งหลักปักฐานที่นั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณพื้นที่ราบ เช่น บริเวณอำเภอแลงบวย (Hliang Bwe) ของรัฐกะเหรี่ยง ดังที่แม่พิน(นามสมมุติ) บ้านแม่ด้าน เล่าว่า ป้าซึ่งเป็นพี่สาวของพ่อก็ได้ไปทำธุรกิจและตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นั่น แต่ตอนหลังเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่สงบ มีการสู้รบกัน จึงได้ย้ายกลับมาอยู่แถวอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย แต่มีอีกจำนวนมากที่ไม่ได้ย้ายกลับมา บางหมู่บ้านที่เป็นบ้านของคนเมืองอยู่ฝั่งพม่าไม่ไกลจากน้ำเมยมากนัก เช่นกรณีของบ้านใหม่ ซึ่งเนื่องจากเป็นหมู่บ้านคนเมืองท่ามกลางหมู่บ้านกะเหรี่ยง ทำให้คนเมืองบ้านนี้แต่งงานกับคนกะเหรี่ยงมาก และลูกหลานที่เป็นลูกครึ่งคนเมืองกับกะเหรี่ยงนี้บางทีก็พูดภาษาคำเมืองไม่ได้ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าแม่เป็นคนกะเหรี่ยง)

จากการสัมภาษณ์แม่พิน(นามสมมุติ) อายุ 72 ปี (เมื่อปี 2546) ซึ่งปู่และตาถือว่าเป็นผู้นำรุ่นแรกที่มาตั้งถิ่นฐานที่แม่ด้าน ทำให้เห็นภาพของหมู่บ้านแม่ด้านในยุคแรก ที่มีผู้คนไม่มากแต่มีทรัพยากรธรรมชาติค่อนข้างสมบูรณ์ ในขณะที่ผู้คนเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างสองฝั่งเมย โดยแม่พินเล่าว่า พ่อของแม่(ตา) ชื่อพญาเขื่อน มาจากทางเชียงใหม่ พาแม่ของแม่(ยาย)มาอยู่ที่นี่ เมื่อตั้งหลักปักฐานได้แล้วก็ไปเอาลูกมาอยู่ด้วย แม่พินเข้าใจว่า เมื่อมาเป็นผู้นำชุมชนแล้ว ทางรัฐถึงตั้งให้เป็นตำแหน่งพญาภายหลังเพื่อให้ปกครองบ้านแม่ด้าน สำหรับพ่อของแม่พินนั้น เกิดในเขตไทย แต่ไปบวชเรียนในเขตประเทศพม่า พี่สาวของพ่อ(ป้า)มีธุรกิจใหญ่โตอยู่ที่เมืองแลงบวย ตอนหลังย้ายกลับมาอยู่ที่อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และแม่พินเคยไปเยี่ยมมานานมาแล้ว พ่อเป็นพ่อค้าวัว และทำการค้าวัวต่างเดินทางไปมาระหว่างเขตพม่ากับทางเหนือของไทยบ่อย โดยการเดินทางไปลำพูน จะไปทางบ้านแม่ตื่นฮอด และวังลุง แม่พินยัง จำได้ว่าเมื่อพ่อกลับมาจากทางเหนือยังเคยเล่าให้ฟังถึงความงามของหญิงสาวที่ลำพูน ว่า “อ๊ี้แก้วหมาหิว อ๊ี้คำบักาย อ๊ี้เตียมบ่เียบ” ซึ่งหมายความว่าสาวแก้ว ที่สวยมากจนมีหนุ่มมาหาเยอะ หมาเห่าจนเหนื่อย สาวคำที่มองเท่าไรก็ไม่รู้จักเบื่อ และสาวเตียมที่สวยไม่มีใครเทียบเคียงได้ แม่พินบอกว่าพ่อเจ้าชู้มาก มีเมียที่ลำพูนหนึ่งคน และที่พม่าอีกหนึ่งคนซึ่งที่พม่ามีลูกด้วยกันหนึ่งคน

แม่พินบอกว่าคนรุ่นก่อนนั้น มาหาที่ทำกิน พบว่าที่นี้งามมาก น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ยุคแรก ๆ มีบ้านเพียงสิบกว่าหลังคาเรือน พ่อบุกเบิกที่นา ทำเหมือง จำได้ว่าจ้างคนจากลำพูนมาขุดที่นา มองจากที่ไกลเห็นแต่เสื้อสีดำเต็มไปหมด[น่าจะใส่เสื้อหม้อฮ่อมกัน] ในสมัยนั้น จำได้ว่าบริเวณบ้านแม่ด้านนั้นเป็นป่าดิบ ในฤดูฝน ฝนตกต่อเนื่อง มีดไปหมดหลายวัน ต้องเอาเสื้อผ้ามาผึ่งไฟ จึงจะแห้ง เพิ่งไม่กี่ปีมานี้เองที่มีการตัดไม้ลงมามาก ๆ แม่พินบอกว่า ตัดไม้แดงเป็นพัน ๆ ต้น เสียตายมาก

เมื่อมีที่นาที่ค่อนข้างกว้าง ได้ข้าวมาก สามารถอุปถัมภ์ทั้งคนกะเหรี่ยงและคนเมืองที่มีฐานะด้อยกว่าได้ และเลี้ยงดูผู้คนที่ข้ามน้ำเมยผ่านไปมาเพื่อค้าขาย จึงมีเส้นสายความสัมพันธ์กับผู้นำกะเหรี่ยงฝั่ง

หม่าค่อนข้างดี และสืบต่อมาถึงลูกหลาน แม่พิณเล่าถึงบรรยากาศของการทำมาหากิน และความสัมพันธ์กับคนกะเหรี่ยงสมัย 50-60 ปีที่ผ่านมา สรุปได้ว่า

สมัยก่อนกำนันหล้าหมี่ [พ่อ]มีพรรคพวกเยอะ บ้านจึงสร้างหลังใหญ่ หุงข้าวไว้เป็นจำนวนมาก เพื่อเลี้ยงพรรคพวกซึ่งส่วนมากเป็นคนกะเหรี่ยง ในสมัยนั้นสร้างบ้านใต้ถุนสูงมากสำหรับเลี้ยงช้างหลายตัว ครอบครัวยายมีที่นามาก แบ่งให้กะเหรี่ยงเช่านา และเอาผลผลิตให้เป็นค่าเช่า หลังจากยายแต่งงานกับสามีซึ่งเป็นครู ก็ได้เริ่มทำอาชีพค้าขาย เป็นร้านเดียวในหมู่บ้านที่มีของป่าขาย โดยรับซื้อจากกะเหรี่ยงซึ่งอยู่ฝั่งไทย จำพวก เก้ง กวาง สมุนไพร พริก เมื่อก่อนคนไทยต้องซื้อพริกของพวก"ยาง"กิน แต่ปัจจุบัน คน"ยาง"มาซื้อพริกคนไทย อาจเป็นเพราะคน"ยาง" เรียนหนังสือและเข้าเมืองมากขึ้น ลูกหลานไม่ยอมทำงานหนักในนา สวน

แม่พิณยังเล่าเรื่องที่สะท้อนลักษณะของผู้นำในการก่อตั้งบ้านเรือนสมัยก่อนที่เป็นคนกล้าหาญ ไม่กลัวใคร แต่ต้องมีจิตใจกว้างขวาง แม่พิณบอกว่าพ่อของพ่อ (ปู่) ชื่อท้าวอินตะ เป็นคนเชื้อสายทางเมืองเถิน จังหวัดลำปาง เป็นคนดุดัน เคยจับโจรที่เป็นพวก "เงี้ยว" (ไทยใหญ่) มัดกับเสาของยั้งข้าว เพราะสมัยนั้นพวกโจรมากันบ่อย คำมาแล้ว ต้องรีบดับไฟนอน นอกจากนี้พ่อยังเป็นคนใจบุญ ถือศีลกินเจ และทนบำรุงวัด

ลักษณะของผู้นำในการตั้งชุมชนใหม่ที่เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ และมีความรู้ ยังสะท้อนให้เห็นจากคำบรรยายในเอกสารประวัติบ้านแม่ด้านของอาจารย์ทอง ศิริวงษ์ ที่เล่าถึงการปราบโจรของพญาเรือน อันซึ่งเป็นที่มาของชื่อ "เกาะสิบหก" ว่า

ในสมัยนั้น บ้านแม่ด้านยังไม่มีตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ปกครองรักษาความสงบของประชาราษฎร์ การปกครองขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจและความเคารพเชื่อถือ ในเวลานั้นก็ได้แก่พญาเรือนเองและคงขึ้นกับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ คือพ่อเจ้าชีวิตอีกต่อหนึ่ง พ่อเจ้าชีวิตเป็นบิดาของเจ้าแก้ววรัธ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย...

ขอย้อนถึงพญาเรือน ซึ่งเป็นผู้ปกครองบ้านแม่ด้านนี้ เป็นผู้เฉลียวฉลาด และมีอำนาจมาก เมื่อโจรเงี้ยวเข้ามาถึงบ้านพญาเรือนนั้นเป็นเวลาเย็นแล้ว ถามว่า บ้านพญาเรือนอยู่ที่ไหน ตัวพญาเรือนก็บอกว่า "บ้านหลังนี้แหละ ตัวพญาเรือนไม่อยู่...คำ ๆ จึงจะมา จึงขอลูกหลานขึ้นพักบนบ้านก่อน" แล้วก็สั่งลูกบ้านหุงหาอาหารให้กินอีกทั้งสุรายาเมาก็หามาเลี้ยง ครั้นโจรพากันร่ำสุรายาเมาต่าง ๆ สนุกสนานอย่างเพลิดเพลินอยู่ พญาเรือนก็บอกกะโจรว่า "ลูกหลานเอ๋ย ต้มเหล้ายาแล้วขอเก็บเครื่องมือปืนผาอาวุธไว้ในเรือนก่อน" พวกโจรซึ่งกำลังเมามายสุราก็ได้เก็บอาวุธต่าง ๆ ไว้ในเรือนจนเรียบร้อย ...เมื่อสบโอกาส พญาเรือนก็ตั้งสัญญาณบอกเหตุเกิดขึ้น ในบรรดาชายฉกรรจ์ทั้งหลายของพญาเรือนก็พากันมาเต็มบ้านเรือนพร้อมอาวุธต่าง ๆ จับทั้ง 17 คนนั้นมัดมือผูกติดกับเสาบานตามที่ตั้งไว้ที่ต่าง ๆ ที่จะผูกมัดไว้ได้บ้าง อยู่เวรยามตลอดทั้งคืน รุ่งเช้า...นำไปประหารชีวิตที่เกาะ...ในจำนวนนั้น ได้หลุดจากการควบคุมไปคนหนึ่ง คงประหารชีวิต 16 คนตามที่เรียกชื่อเกาะนั้นว่า "เกาะสิบหก" มาจนทุกวันนี้

ชาวบ้านทราบว่าในยุคหนึ่งดินแดนน้ำเมยฝั่งตะวันตกเป็นของอังกฤษ ในขณะที่ดินแดนน้ำเมยฝั่งตะวันออกในขณะนั้นยังขึ้นอยู่กับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ต่อมาภายหลังเมื่อมีการเปลี่ยนระบบการปกครองเป็นระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ทำให้ตำแหน่งพญาหรือ ท้าว ซึ่งขึ้นต่อเจ้าทางเหนือก็หมดสิ้นไป โดยในระดับตำบลก็กลายเป็นตำแหน่งกำนันที่ได้รับการแต่งตั้งจากนายอำเภอ ซึ่งโดยทั่วไปจะเลือกจากผู้ที่เป็นผู้นำในท้องถิ่นอยู่แล้ว เช่น กรณีของพ่อของแม่พิน ในตำบลแม่ดำน และต่อมาลูกหลานก็ได้เป็นกำนันสืบต่อมา

หลังปี 2475 มีการตั้งหน่วยงานราชการในพื้นที่อำเภอท่าสองยางมากยิ่งขึ้น ทำให้มีคนต่างท้องถิ่นเข้ามาทำงานและตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นมากขึ้น ส่งผลให้คนเมืองในท้องถิ่นมีอาชีพอื่น ๆ มากขึ้น นอกเหนือจากด้านการเกษตร เช่นอาชีพที่เกี่ยวกับการค้าขายปลีก-ส่ง ร้านอาหาร วังรดโดยสารประจำทาง ฯลฯ นอกจากนี้คนในท้องถิ่นเริ่มไปเรียนหนังสือและจบไปทำอาชีพราชการมากยิ่งขึ้น แต่ส่วนใหญ่แล้วก็ยังคงทำอาชีพการเกษตรและการค้าข้ามชายแดน แม้ว่าเคเอ็นยูจะได้ย้ายเข้ามาตั้งฐานที่มั่นและค่ายครอบครองพื้นที่ตลอดริมน้ำเมยตั้งแต่ปี 2505 เป็นต้นมา การข้ามฝั่งเมยไปมา เพื่อตั้งถิ่นฐาน ทำไร่ ทำนา เก็บของป่าและค้าขายดูจะไม่มีข้อจำกัดอันใด เจ้าหน้าที่ราชการท้องถิ่นของไทยก็ไม่ได้เข้มงวดมากนัก ยามฤดูแล้งน้ำเมยลด คนฝั่งไทยจะนำวัวไปเลี้ยงในเขตพม่า ซึ่งมีที่ราบและทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์มากกว่า หรือข้ามไปหาของป่าซึ่งฝั่งพม่ามีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ในขณะที่คนกะเหรี่ยงฝั่งพม่าจะข้ามฝั่งเมยมาซื้อของในตลาดที่แม่ดำน

การที่รัฐไทยให้การสนับสนุนรัฐกอทูเลในฐานะ"รัฐกันชน" และการเปิดตลาดมืดและให้สัมปทานป่าไม้ในช่วงปี 2522 จนถึงปี 2531 ยิ่งทำให้มีการข้ามฝั่งไปมามากขึ้นเพื่อทำธุรกิจ ทั้งที่เป็นพ่อค้าแม่ค้าและชาวบ้านทั้งคนเมืองและคนกะเหรี่ยง จนกระทั่งเมื่อทหารรัฐบาลพม่าเข้าโจมตีทหารเคเอ็นยูอย่างหนักขึ้นตั้งแต่ ปี 2527 จึงเริ่มมีผลกระทบต่อเนื่องหมู่บ้านที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเมย มีการทยอยข้ามมาหลบภัย แต่พื้นที่ริมน้ำเมยส่วนใหญ่แล้วยังถูกควบคุมโดยกองกำลังเคเอ็นยู เมื่อค่ายทหารของเคเอ็นยู ที่เรียงรายอยู่ตั้งแต่เขตอำเภอพบพระ แม่สอดขึ้นมาถึงบ้านท่าสองยางถูกตีแตกในระหว่างปี 2531-2534 และเมื่อเคเอ็นยู ต้องสูญเสียฐานที่มั่นมาเนอรัปลอว์ และค่ายใหญ่คูมูราไปในปี 2538 และกองกำลังทหารพม่าและกะเหรี่ยงพุทธเข้ามายึดครองแทน

การสู้รบใกล้แม่น้ำเมยฝั่งพม่ามีผลกระทบโดยตรงกับชุมชนริมน้ำเมยฝั่งไทย ในเรื่องของการถูกลูกหลง อาจารย์ทอง ศิริวงษ์²⁸ เล่าบรรยากาศการสู้รบบริเวณน้ำเมยฝั่งพม่าตรงกันข้ามบ้านแม่ดำนเมื่อปี 2532 ไว้ว่า

²⁸ "เหตุการณ์ของบ้านแม่ดำน" เอกสารอัตชีวประวัติ เขียนโดย อาจารย์ทอง ศิริวงษ์ 28 ธันวาคม 2534

วันที่ 24 มีนาคม 2532 เวลาประมาณ 9 น.เศษ เกิดมีเสียงปืนใหญ่ของพม่ายิงถล่มกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระที่ค่ายมอโพเกะ ที่ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับบ้านแม่ด้านอย่างหนัก ทั้งปืนใหญ่และปืนเล็ก จนนับไม่ถ้วน ตลอดวัน ประชาชนต้องอพยพหนีกันไปอยู่ในที่ปลอดภัย จนกระทั่งเย็นมีการยิงหนักขึ้นอีก เวลาประมาณ 20 น.เศษ ลูกปืนใหญ่ตกเข้ามายังฝั่งไทยที่ข้างสนามกีฬาอำเภอ ทำให้ประชาชนและครอบครัวของข้าราชการที่มาอาศัยหอบประชุมแม่ด้านประชาสรรค์เป็นที่หลบภัย ต้องแตกตื่นหนีไปอยู่ที่สะพานสอง...ซึ่งห่างออกไปประมาณ 2 กม. และลูกปืนใหญ่ตกถูกร้านอาหาร...ไฟไหม้หมดทั้งหลัง...มีผู้บาดเจ็บปืนใหญ่ที่ตกบริเวณนี้มีประมาณเกือบ 100 ลูก...

...ทางด้านโรงพยาบาลด้านหลัง ซึ่งหนีหลังให้ทางแม่น้ำเมย ทางมาได้ใช้แผ่นเหล็กติดกับเสาหลัก กันด้านหลังตรงห้องคนไข้ เพื่อกันลูกปืนหลงเข้ามาถูกคนไข้และเจ้าหน้าที่...

หลังจากการสู้รบใหญ่และพื้นที่ริมแม่น้ำเมยฝั่งพม่าถูกยึดครองโดยกองกำลังหลายฝ่าย การข้ามชายแดนเริ่มต้องใช้ความระมัดระวังและมีบริเวณที่ข้ามได้ที่จำกัดมากขึ้น เพราะต้องระวังทหารฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจับกุมและตรวจค้นยึดของ และยังมีกรณีเรียกค่าไถ่ดังที่ลุงบ้านแม่ละไทยเล่าให้ฟังว่า ลุงกับหลานพากันไปฝั่งพม่าเพื่อไปหาเห็ดถอบ²⁹ บังเอิญพบกับทหารกะเหรี่ยงพุทธ หลานถูกจับตัวไป โดยปล่อยให้ลุงกลับมาเพื่อหาเงินไปไถ่หลาน โดยเรียกเอาเงิน 10,000 บาท เมื่อลุงกลับมาที่หมู่บ้าน ก็แจ้งทางผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งวิทยุไปยังตชด. ที่บ้านแม่ด้าน ให้ตชด. ไปเจรจากับทางกะเหรี่ยงพุทธ ซึ่งตอนหลังต่อรองเอาเงิน 2000 บาท ทางลุงจึงหาเงินให้ และได้หลานกลับมา นอกจากนี้การเดินทางข้ามแม่น้ำเมยยังต้องระวังกับระเบิดที่ฝังไว้ในบริเวณที่เคยสู้รบกัน ลุงบ้านแม่ละไทยบอกว่า เวลาคนในหมู่บ้านไปล่าสัตว์ ฝั่งพม่า ต้องให้ทหารตีเคบีเอพาไปเพราะเขารู้ว่าตรงไหนมีกับระเบิดอยู่มาก วันดีคืนดีมักจะได้ยินเสียงระเบิดเพราะพวกสัตว์ป่าเช่น เก้ง หมูป่า ไปเหยียบกับระเบิดเข้า ชาวบ้านทำสองยางถูกกับระเบิดซาขาดหลายคน ชาวบ้านบอกว่าบางทีฝ่ายกองกำลังตีเคบีเอนำระเบิดมาวางไว้ฝั่งไทยด้วย เพราะรู้ว่าทางกองกำลังเคเอ็นยูจะข้ามน้ำเมยมาฝั่งไทยเป็นประจำ ชาวบ้านทำสองยางโดนไปแล้วหลายราย อย่างกรณีเมื่อสิบกว่าปีที่มีคนหนึ่งไปหาปลาในน้ำเมย ขณะเดินไปขึ้นเรือเหยียบระเบิดเข้าทำให้ขาขาดถึงเข่า และในปี 2546 ก็ปรากฏว่าที่หมู่บ้านเดียวกันนี้ มีคนกะเหรี่ยงข้ามไปทำไร่ในบริเวณริมเมยฝั่งพม่า สองคนเหยียบระเบิด คนหนึ่งข้อเท้าขาด อีกคนขาขาดถึงเข่า คนเล่าบอกว่าพวกนี้ยากจน จะตัดไม้ทำอะไรทางฝั่งไทย เจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ยอม ข้ามไปทำไร่ทำสวนฝั่งโน้น จึงถูกระเบิด

ตั้งแต่ปี 2527 ที่เริ่มมีการสู้รบ คนกะเหรี่ยง ลูกครึ่งคนเมืองกะเหรี่ยง และคนเมืองที่อยู่ฝั่งพม่าที่เห็นการณ์ไกลว่าปัญหาการสู้รบจะรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ได้หาทางโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตไทย โดยอาศัยเส้นสายสัมพันธ์สองแบบ แบบหนึ่งคือมาอยู่อาศัยกับญาติหรือในหมู่บ้านของญาติพี่น้อง ดังกรณีของผู้ที่ย้ายจากบ้านใหม่ในเขตพม่า เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านท่าสองยาง หรือบางกรณีใช้

²⁹ ถอบแปลว่าเปราะ เป็นเห็ดถอบที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-2 ซม. ที่อยู่ใต้ดินในเขตป่าเบญจพรรณ

ความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นมานานระหว่างผู้นำคนเมืองที่อยู่ฝั่งไทยกับผู้นำคนกะเหรี่ยงที่อยู่ฝั่งพม่า ขอย้ายเข้ามา เช่น กรณีของพี่คนกะเหรี่ยงที่อายุเจ็ดสิบกว่าปี ที่ย้ายเข้ามาอยู่หมู่บ้านในตำบลแม่อุสุ

พี่เล่าว่าย้ายอยู่ฝั่งไทย แต่แม่ไปแต่งงานและอยู่กับพ่อที่ฝั่งพม่า โดยที่พ่อเป็นกำนันอยู่ที่โน่น และเป็นเพื่อนสนิทกับกำนันคนเมืองฝั่งนี้ พี่เคยเป็นพ่อค้าช้าง และต่อมาได้ตำแหน่งเป็นผู้ช่วยกำนันอยู่กับกอทูเล (รัฐกะเหรี่ยงของ เคเอ็นยู) ทำหน้าที่เก็บภาษี และแก้ไขข้อพิพาท พี่สนิทสนมกับกำนันซึ่งเป็นลูกของกำนันคนที่เคยเป็นเพื่อนกับพ่อ บอกว่า “กินน้ำเส้นเดียวกัน ก็เลยคุยกันรู้เรื่อง” บอกว่ากำนันคนนี้พูดภาษากะเหรี่ยงได้ และเคยค้าขายและทำไม้ร่วมกัน เมื่อได้ข่าวว่าพม่าจะมาตี จึงคิดจะย้ายมาอยู่ในเขตไทย โดยขออนุญาตกำนัน กำนันก็จัดที่ในหมู่บ้านให้อยู่ในปี 2523 และช่วยจัดการเรื่องการทำบัตรประชาชนให้ เมื่อย้ายมาแล้วพี่ยังกลับไปทำนาของตนในฝั่งพม่า จนพม่าเริ่มโจมตีจริง ๆ ในอีกไม่กี่ปีต่อมา จึงหยุดข้ามฝั่งไปทำนา ยกนาให้น้องชายที่ยังอยู่ในเขตพม่าทำ ซึ่งน้องชายจะมาเยี่ยมเป็นครั้งคราว เอาพืชผลเช่นน้ำอ้อย ยาสูบมาฝาก พี่ไม่เคยกลับไป เพราะกลัวกับระเบิดเพราะได้ข่าวว่าวัวควายถูกกับระเบิดอยู่ตลอด แต่ลูกหลานไปมาหาสู่กัน เพราะเดินไม่ถึงครึ่งวันก็ถึงหมู่บ้านที่เคยอยู่เดิมแล้ว พี่เป็นมัคทายกตั้งแต่อยู่ในเขตพม่าและปัจจุบันก็ทำหน้าที่นี้อยู่ เป็นคนมีความรู้เรื่องตำนานและนิทานเกี่ยวกับกะเหรี่ยง อ่านและเขียนภาษากะเหรี่ยง “สิวา” ได้ มีบทบาทในการนำในพิธีทางศาสนาในระดับหมู่บ้านและการก่อสร้างถาวรวัตถุในวัด

ในความเป็นจริงแล้ว ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าในฝั่งพม่าจะอุดมสมบูรณ์มากกว่าในเขตไทย และไม่มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้แบบของประเทศไทยที่คอยเข้มงวดกวดขันไม่ให้มีการตัดป่าเพื่อทำไร่ ด้วยเหตุนี้ก่อนที่จะมีสถานการณ์สู้รบ ครอบครัวคนกะเหรี่ยงมีแนวโน้มที่จะไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในเขตพม่ามากกว่า แต่ต่อมาเมื่อมีการสู้รบกันดุเดือด และทหารพม่าครองพื้นที่มากขึ้น ครอบครัวจะเลือกโยกย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านฝั่งไทยมากกว่า ดังนั้น ในระยะยี่สิบปีที่ผ่านมา หมู่บ้านบริเวณริมแม่น้ำเมยทั้งหมู่บ้านกะเหรี่ยงและคนเมืองจึงมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วอันเนื่องจากการอพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ เพื่อหนีสถานการณ์การสู้รบในฝั่งพม่า ที่น่ามีการเปลี่ยนมือจากคนดั้งเดิมเป็นคนมาใหม่มากขึ้น โดยบางรายเริ่มจากการให้เช่าต่อมาก็ขาย ทั้งนี้เพราะคนดั้งเดิมทั้งคนเมืองและคนกะเหรี่ยง ไปทำกิจการอื่น ประกอบกับลูกหลานไปทำงานนอกพื้นที่มากขึ้น

การขยายตัวของหมู่บ้านยังทำให้ในทางการปกครอง มีการแบ่งเขตการปกครองใหม่ เช่น หมู่บ้านแม่หละ ซึ่งแต่เดิมถือว่ามีสองหย่อมคือหย่อมคนเมืองอยู่ค่อนข้างไปทางทิศเหนือ หรือเรียกว่า แม่หละเหนือหรือภาษากะเหรี่ยงเรียกแม่หละโกร (ข้างน้ำแม่หละ) และคนกะเหรี่ยงอยู่ค่อนข้างไปทางทิศใต้ เรียกว่า แม่หละใต้หรือแม่หละทะ(ปลายน้ำแม่หละ) ตอนหลังเนื่องจากมีคนมากขึ้น จึงแยกเป็นสองหมู่บ้านโดยใช้ชื่อว่า แม่หละไทย และแม่หละยาง ทั้งที่บ้านแม่หละไทยก็มีคนกะเหรี่ยงอยู่ปนหรือมีคนไทยที่แต่งงานกับคนกะเหรี่ยง และบ้านแม่หละยาง ก็มีคนเมืองอยู่ปนหรือเข้ามาแต่งงานกับคนกะเหรี่ยง

เช่นกัน ผู้ที่อพยพเข้ามาในระยะยี่สิบปีแล้ว อาจจะได้รับบัตรบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนเป็นบัตรประชาชน แต่ผู้ที่เข้ามาไม่กี่ปีมานี้ โอกาสได้บัตรประชาชนตามขั้นตอนแทบจะไม่มี จึงมีสถานภาพเป็นคนต่างด้าวเช่นเดียวกับผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพ

สถานการณ์สู้รบ มีส่วนทำให้ประชากรในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลง บางหมู่บ้านบางช่วงเวลาจะมีการเพิ่มจำนวนประชากร แต่บางช่วงเวลากลับลดลง เช่น บ้านตะวอซอ เป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่ โดยเริ่มจากคนบางครัวเรือนจากหมู่บ้านข้างเคียงย้ายมาอยู่ตั้งแต่ปี 2519 ต่อมา มีชาวบ้านทั้งกะเหรี่ยงไปและสะกอหนีภัยเข้ามา รวมทั้งผู้ที่เข้ามาตั้งร้านค้าขายของให้แก่ผู้นั้นภัยมาจำนวนมาก ต่อมาในปี 2537 มีปัญหาความขัดแย้งมีการฆ่ากันในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านหนีไปอยู่กันที่อื่นหมด จนกลายเป็นหมู่บ้านร้างไปประมาณหกปี ทหารไทยไปตามกลับมาอยู่ โดยออกเอกสารสิทธิและบัตรประจำตัวสีฟ้าให้ หรือกรณีของบ้านท่าสองยาง ที่ในปี 2525 กลุ่มทหารตองซู่ได้ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานชั่วคราวบริเวณท้ายหมู่บ้านต่อจากบ้านสวนอ้อย แต่อพยพมาได้เพียง 4-5 ปีก็ย้ายกลับไป แต่ชาวบ้านยังคงเรียกบริเวณหมู่บ้านตรงนั้นว่า “บ้านตองซู่” เช่นเดิม

อย่างไรก็ดี ในระยะ 20-30 ปีที่ผ่านมา หมู่บ้านต่าง ๆ ไม่ได้มีแต่การเพิ่มประชากรเนื่องจากการอพยพข้ามน้ำเมยมาจากฝั่งพม่า ปรากฏว่า บางหมู่บ้านกลับมีการลดจำนวนประชากรลง ได้แก่หมู่บ้านแม่หละคี และแม่หละโพคี ที่ไม่ได้ยู่ติดกับน้ำเมย แต่อยู่บริเวณต้นน้ำบนพื้นที่สูง เป็นคนกะเหรี่ยงดั้งเดิมที่บรรพบุรุษมาจากหมู่บ้านบนพื้นที่สูงในเขตประเทศไทย ด้วยเหตุนี้จึงไม่ค่อยมีญาติที่เป็นคนจากฝั่งพม่ามากนัก จำนวนครัวเรือนที่ลดลง เป็นผลจากการที่หลายครัวเรือนย้ายเข้าไปอยู่ที่วัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ภายใต้การอุปถัมภ์ของครูบาวงศ์ โดยเริ่มจากการที่ครูบาวงศ์ได้เข้ามาบูรณะพระธาตุในบริเวณใกล้เคียงนอกจากนี้ผลของการได้รับการศึกษาสมัยใหม่และการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคอื่นนอกจากภาคเกษตร ทำให้คนหนุ่มสาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ไม่มีปัญหาเรื่องบัตรประชาชน พวกกันไปทำงานในเมืองใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ กันมาก สังเกตเห็นได้ว่า ผู้ที่เหลืออยู่ในหมู่บ้านจะเป็นคนวัยกลางคนและวัยสูงอายุ

การอพยพข้ามมาจากฝั่งพม่าจำนวนมากในระยะเวลา 20-30 ปีที่ผ่านมาทำให้ประชากรที่อยู่ในหมู่บ้านบริเวณติดแม่น้ำเมยมากกว่าครึ่ง ไม่มีบัตรประชาชนหรือบัตรบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) ซึ่งก็หมายถึงว่าไม่มีสถานภาพความเป็นพลเมืองไทย แม้บางคนจะเป็นคนเมืองที่เคยไปจากเขตแดนไทยแต่ไปอยู่ในเขตพม่ามานาน เมื่อย้ายกลับมาแม้เป็นเวลาหลายสิบปี ก็พบว่าไม่สามารถขอบัตรประชาชนได้ อย่างไรก็ตาม การมีบัตรประชาชน ไม่ได้บอกว่าเป็นคนที่อยู่ในดินแดนไทยมานานแค่ไหน อาจจะเป็นคนที่เข้ามาไม่นานแต่สามารถหาเงินมาจ่ายได้ ชาวบ้านเปิดเผยว่า อัตราค่าทำบัตรประชาชนนั้นประมาณ 50,000 บาท และต้องรู้จักกับผู้ใหญ่บ้านและข้าราชการเป็นอย่างดี แม้ค่าใช้จ่ายจะสูง แต่คนโดยเฉพาะ

วัยหนุ่มสาวก็พยายามหาทางที่จะมีบัตร เพราะถือเป็นใบเบิกทางไปทำงานที่กรุงเทพฯ ซึ่งเชื่อว่าจะได้รายได้ดีกว่าอยู่บริเวณชายแดนหรืออยู่ในเขตพม่า

3.2 ความสัมพันธ์เครือญาติและการแต่งงาน

นามสกุลของคนเมืองที่อยู่แถบริมเมยนี้ หลายตระกูลตั้งตามถิ่นฐานเดิม เช่น ตระกูลเชียงคำ หมายถึง มาจาก อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา (เดิมขึ้นอยู่กับจังหวัดน่าน) เป็นต้น พบว่าตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านรุ่นต่อมา ยังคงอยู่ในกลุ่มตระกูลดั้งเดิมของหมู่บ้าน และตระกูลดั้งเดิมเหล่านี้ได้เกี่ยวดองเป็นเครือญาติกันโดยการแต่งงาน และจะมีลูกหลานอาศัยอยู่ในหมู่บ้านคนเมืองที่อยู่ริมน้ำเมยหลายหมู่บ้าน ได้แก่หมู่บ้านท่าสองยาง แม่ต๋าน และแม่หละ ทำให้คนเมืองที่อยู่ในหมู่บ้านเหล่านี้จะรู้จักกันดี เวลามีงานของครอบครัว หรือเทศกาลงานบุญ ก็จะไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ คนเมืองบางคนอาจจะสร้างบ้านไว้ในหลายหมู่บ้าน สำหรับการแต่งงานระหว่างคนกะเหรี่ยงข้ามฝั่งเมยก็เป็นเรื่องปกติ เนื่องจากคนจะข้ามฝั่งเมยมาเยี่ยมญาติหรือมาร่วมในงานเทศกาล งานบุญ งานแต่งงาน งานศพ ฯลฯ ที่จัดขึ้นในหมู่บ้านอีกฝั่ง และหนุ่มสาวได้พบปะชอบพอและแต่งงานกัน

ส่วนกรณีของการแต่งงานระหว่างคนกะเหรี่ยงกับคนเมืองก็มีมานานแล้ว เพราะอยู่หมู่บ้านใกล้ติดกันเช่นกรณีของคนเมืองบ้านแม่หละไทยกับคนกะเหรี่ยงบ้านแม่หละยาง หรือกรณีของคนเมืองที่ไปอยู่บ้านใหม่ในเขตพม่าที่อยู่ใกล้กับหมู่บ้านกะเหรี่ยงหลายหมู่บ้านโดยมีการเดินทางไปมาหาสู่กัน เช่น กรณีของลุงสอน (ชื่อสมมุติ) บ้านท่าสองยาง ซึ่งแม่เป็นคนเมืองอยู่บ้านใหม่ฝั่งพม่า แต่พ่อเป็นคนกะเหรี่ยงอยู่ฝั่งไทย เมื่อพ่อกับแม่แต่งงานกันแล้วอยู่ฝั่งไทย แต่เมื่อเกิดลุงสอนแล้ว ก็ข้ามกลับไปอยู่ฝั่งพม่า ลุงสอนเจอภรรยาที่บ้านใหม่เช่นกัน ภรรยาก็เป็นลูกครึ่งกะเหรี่ยงกับคนเมือง เกิดที่บ้านท่าสองยาง แต่เมื่อพ่อกับแม่เสียชีวิตตอนตนเองยังเด็ก จึงกลับไปอยู่บ้านใหม่กับญาติของแม่ เมื่อแต่งงานกับลุงสอนแล้วก็พากันกลับมาอยู่ที่บ้านท่าสองยาง ซึ่งลุงสอนก็มีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับกำนันบ้านท่าสองยาง เพราะแม่ของลุงสอนกับพ่อของกำนันเป็นพี่น้องกัน โดยตระกูลของกำนันเป็นหนึ่งในสองสามตระกูลที่สำคัญของบ้านท่าสองยาง ที่ย้ายมาจากบ้านใหม่ฝั่งพม่า

การที่เป็นลูกครึ่งกะเหรี่ยง คนเมือง และเติบโตในเขตพม่า ทำให้ลุงสอนพูดได้คล่องทั้งภาษาคำเมือง กะเหรี่ยง พม่า และตองซุ ลุงสอนเคยบวชเรียนที่เขตพม่า และเมื่อมีลูกก็ได้ส่งให้ลูกไปเรียนที่พม่าด้วย ลูกสี่คนมีชื่อเป็นภาษาพม่าสองคน ภาษาอังกฤษหนึ่งคน และภาษาไทยกลางหนึ่งคน ทุกคนในครอบครัวมีบัตรประชาชน

กรณีของเมตตา หนูม้วยยี่สิบต้น ๆ ที่บ้านแม่หละยางก็น่าสนใจ บอกว่าปู่เป็นคนเมืองแพร์ เป็นทหารหนีทัพมาแต่งงานกับย่าซึ่งเป็นคนกะเหรี่ยงบริเวณนี้ มีน้าชายคนหนึ่งเข้าร่วมรบกับกองกำลังเคเอ็นยู และชวนให้ไปรบด้วยตั้งแต่เขาอายุ 12 ปีจนถึงอายุ 18 ปีก็เลิก เพราะเลวว่า ในขณะที่สู้รบ พบเหตุการณ์ที่ผู้หญิงต้องถูกยิงตาย และตายในอ้อมแขนของเมตตาเอง ปัจจุบันเมตตาแต่งงานกับสาวกะเหรี่ยงจาก

ศูนย์อพยพฯ มีลูกด้วยกันคนหนึ่งแต่ตาย ตอนนี้อาหลูกคนในค่ายมาเลี้ยง เช่นเดียวกับคนกะเหรี่ยงฝั่งไทย อีกหลายครอบครัวที่รับอุปถัมภ์ทั้งเด็กในค่ายและเด็กที่อยู่ฝั่งพม่า โดยให้ช่วยงานบ้าน ขณะเดียวกันก็ส่งให้เรียนหนังสือที่โรงเรียนในหมู่บ้าน

ในระยะยี่สิบปีที่ผ่านมา ปัญหาการสู้รบระหว่างทหารพม่า กับทหารเคเอ็นยู ที่หนักหน่วงขึ้น อีกทั้งมีทหารกะเหรี่ยงพุทธเข้ามาแย่งชิง ควบคุมพื้นที่และชุมชนโจมตีทหารเคเอ็นยูอยู่ประปราย รวมทั้งเรื่องของการวางกับระเบิด การเก็บค่าผ่านทาง ภัยต่อการถูกจับกุมโดยทหารฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฝั่งพม่า และความเข้มงวดในฝั่งไทย ทำให้การเดินทางเยี่ยมญาติ หรือมาจับสวามิภักดิ์ โดยทั่วไป ไม่สะดวกเหมือนเมื่อก่อน แต่กระนั้นก็ตาม การเดินทางเยี่ยมญาติก็ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง และอาจจะมีมากขึ้นกว่าเดิมด้วยซ้ำ เพราะมีญาติพี่น้องอพยพมาอยู่ฝั่งไทยกันมากขึ้นทั้งที่อยู่ในศูนย์อพยพฯ และที่อยู่ตามหมู่บ้าน ทั้งนี้การเดินทางต้องมีความระมัดระวังและสอบถามข่าวการเคลื่อนไหวของกองกำลังต่าง ๆ ให้ชัดเจน นอกจากนี้ การที่มีผู้หนีภัยเข้ามาอยู่จำนวนมากในศูนย์อพยพฯ ทำให้มีการแต่งงานกันมากขึ้นระหว่างผู้ที่อยู่ในค่าย กับชาวกะเหรี่ยงดั้งเดิมที่อยู่ในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เมื่อแต่งงานแล้ว จะออกมาอยู่ในหมู่บ้าน แต่ยังคงซื้อไว้ในศูนย์อพยพฯ เมื่อรับส่วนแบ่งข้าว อาหารและของใช้ และวัสดุอื่น ๆ

นอกจากการแต่งงานระหว่างคนในพื้นที่แล้ว ในระยะหลังการแต่งงานระหว่างคนในพื้นที่กับคนนอกพื้นที่มีมากขึ้น เนื่องจากเยาวชนไปเรียนหนังสือระดับอุดมศึกษาในจังหวัดอื่น ๆ มากขึ้น รวมทั้งทำงานที่อื่น จึงแต่งงานกับคนภาคอื่นที่ไม่ใช่คนเมืองมากขึ้น บางกรณีก็เป็นคนภาคอื่นที่เข้ามาทำงานในพื้นที่มากขึ้นทั้งในส่วนที่เป็นหน่วยงานราชการและส่วนของธุรกิจการค้า ทำให้มีการแต่งงานระหว่างคนในพื้นที่กับคนภาคอื่นที่เข้ามาในพื้นที่ภายหลัง เช่นกรณีของนักธุรกิจคนหนึ่ง ซึ่งเป็นคนภาคใต้ เคยเป็นตำรวจแต่ลาออกไปทำอาชีพค้าไม้ตามชายแดนแห่งอื่น ก่อนที่จะย้ายมาอยู่ที่ชายแดนไทย-พม่าตั้งแต่ปี 2533 เป็นต้นมา ต่อมาได้แต่งงานกับคนเมือง ซึ่งอยู่บ้านใหม่ในเขตพม่า และเปลี่ยนอาชีพค้าไม้เป็นการทำงานส่งเสริมการปลูกพืชเพื่อการค้าให้แก่คนกะเหรี่ยงบนดอย

3.3 ชีวิตทางศาสนาและวัฒนธรรม

ความเชื่อและกิจกรรมทางศาสนา

หมู่บ้านที่อยู่ริมเมยฝั่งไทยที่ศึกษาทั้งหมู่บ้านคนเมืองและหมู่บ้านกะเหรี่ยง ได้แก่ บ้านท่าสองยาง³⁰ บ้านแม่อุลุ บ้านแม่ดำน บ้านแม่หละไทยและแม่หละยาง ล้วนแต่เป็นหมู่บ้านที่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อตั้งหมู่บ้านใหม่ ก็ได้สร้างวัดขึ้นมาใหม่ด้วย เช่น ที่บ้านแม่ดำนมีวัดอรุณญาวาส ซึ่งเมื่อก่อนตั้งอยู่ที่ฝั่งพม่า แต่ตอนหลังได้ย้ายเข้ามาในฝั่งไทย และวัดแม่ดำนเหนือ ซึ่งครูบาพรหมเจ้าอาวาสคนปัจจุบัน (ปี

³⁰ บ้านท่าสองยาง เป็นชื่อทางการ ชาวบ้านกะเหรี่ยงทั่วไปเรียก แม่ตะวอ โดยมีห้วยที่อยู่ใกล้ ๆ เรียกว่าแม่ตะวอไกล ซึ่งคนเมืองเรียกห้วยแม่จาง ชาวบ้านบางคนเรียกแม่เมย

2547) ซึ่งมีตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอแม่ระมาด-ท่าสองยาง เป็นเจ้าอาวาสมาแล้ว 34 ปี โดยเป็นคนเขมร จากจังหวัดบุรีรัมย์ และเดินทางไปศึกษาธรรมที่พม่า แล้วจึงมาอยู่ที่วัดนี้ตั้งแต่ปี 2514 ครุบาพรหมใช้ ภาษาพม่าได้ดี และมีความสัมพันธ์กับพระผู้ใหญ่ที่เป็นกะเหรี่ยงผิงพม่าเป็นอย่างดี เมื่อที่วัดจัดงานใหญ่ ก็จะนิมนต์พระผู้ใหญ่ทางผิงพม่ามาร่วมทุกครั้ง โดยพิมพ์ของอนุโมทนาเป็นภาษาพม่า และมีภาษา กะเหรี่ยงกำกับ เช่น งานพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปประธานในอุโบสถ ที่วัดแม่ด้านเหนือจัดในปี 2545 ก็ได้นิมนต์พระทั้งหมด 119 รูป โดยมีพระจากผิงพม่ามาจาก 7 วัด เช่นเดียวกัน เมื่อวัดทางผิงพม่าจัดงาน บุญหรือเทศกาล ก็จะนิมนต์พระทางผิงไทยไปร่วม ซึ่งรวมถึงพระที่สังกัดพระธรรมจาริก ซึ่งอยู่ตามสำนัก สงฆ์หมู่บ้านต่าง ๆ และส่วนใหญ่จะเป็นพระกะเหรี่ยงซึ่งบางส่วนเดิมก็มาจากหมู่บ้านทางผิงพม่า

ภาพที่ 5 พระกะเหรี่ยงผิงพม่ารับนิมนต์งานพิธีวัดผิงไทย

ที่บ้านท่าสองยาง มีวัดมงคลคีรีเขตร์ ซึ่งแต่เดิมเป็นศาลาริมทาง เมื่อพระสงฆ์เดินทางไปประเทศพม่า จะผ่านและแวะพักบางครั้งอยู่หลายวัน จนกลายเป็นสำนักสงฆ์มีพระอยู่ประจำ จนเมื่อปี 2501 พระสร้อยก็มาอยู่ พระสร้อย เกิดเมื่อปี 2472 ที่จังหวัดบุรีรัมย์ ต่อมาในบวชเป็นสามเณร และเป็นภิกษุ จากนั้นเริ่มเดินธุดงค์ไปในที่ต่าง ๆ ทั้งในประเทศเขมร ลาว และไปทางเหนือของไทย ผ่านจังหวัดแม่ฮ่องสอน ลงมาที่อำเภอแม่สะเรียง จนถึงบ้านท่าสองยาง เมื่อปี 2501 เมื่อหลวงพ่อดังก่อนมรณภาพ พระสร้อยก็ได้เป็นเจ้าอาวาสอยู่ประจำ หลังจากนั้นไม่กี่ปี กำนันและชาวบ้านต่างก็ช่วยกันสร้างวัด ซึ่งต่อมาในปี 2525 ได้รับอนุญาตจากทางราชการให้มีฐานะเป็นวัด โดยตั้งชื่อว่า วัดมงคลคีรีเขตร์

พระสร้อย ซึ่งต่อมาถูกเรียกขานโดยคนเมืองว่า “ครูบาสร้อย” หรือ คนภาคกลาง “หลวงพ่อสร้อย” เป็นผู้ได้รับความศรัทธาอย่างมากทั้งจากคนพม่า กะเหรี่ยงทั้งสองฝั่งเมย และคนไทยจากจังหวัดอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ สามารถทำนํานมตรักษาโรคได้ และเรื่องที่โด่งดังมาก ที่มีการนำไปลงในหนังสือ “ศักดิ์สิทธิ์” ก็คือเมื่อทหารพม่ายิงปืนใหญ่ใส่กองกำลังกะเหรี่ยงและลูกปืนใหญ่ตกเข้ามาในฝั่งไทยใกล้วัด แต่ลูกปืนไม่แตก เรื่องปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ทำให้คนพากันมานมัสการและทอดผ้าป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อถนนผ่านหมู่บ้านได้ถูกปรับปรุงดีขึ้นตั้งแต่ปี 2513 คณะศรัทธาจากจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ กรุงเทพฯ กำแพงเพชร แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ก็ได้มาร่วมทำบุญมากขึ้น ครูบาสร้อยก็ได้สร้างสิ่งก่อสร้างทางศาสนาในวัดมากขึ้น อีกทั้งบริจาคเงินให้ทางโรงพยาบาล และให้เงินสร้างและพัฒนาโรงเรียน ต่อมาได้เลื่อนยศเป็นพระครู และเคยรับนิมนต์จากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ไปยังวังสวนนันทน์ ท่านมรณภาพในปี 2541 แต่ชาวบ้านยังเก็บร่างของท่านไว้ที่วัดจนถึงปัจจุบันนี้ และจัดให้มีงานสวดพระอภิธรรมครูบาสร้อยขึ้นทุกวันพระ โดยจะมีทั้งคนเมืองและคนกะเหรี่ยงเข้าไปร่วม ปัจจุบันยังคงมีพระภิกษุจากบ้านใหม่ฝั่งพม่ามาจำพรรษาและขอบวชที่วัดมงคลคีรีเขตร์แห่งนี้ หลังจากครูบาสร้อยมรณภาพ ศรัทธาจากญาติโยมต่างถิ่นและในเมืองได้ลดน้อยลง แต่ชาวบ้านทั้งคนเมืองและกะเหรี่ยงยังคงกล่าวขวัญถึงคุณงามความดี ความศักดิ์สิทธิ์และงานพัฒนาของครูบาสร้อย นอกจากนั้นแล้วชาวบ้านกะเหรี่ยงท่าสองยางกลุ่มที่ไม่ค่อยเข้าใจภาษาไทยดีนัก ยังมีความศรัทธาต่อ “วัดหลายเมย”³¹ ที่ตั้งติดริมเมยและติดค่ายทหารกะเหรี่ยงฝั่งพม่า โดยในช่วงเข้าไปวัดมงคลฯ และช่วงบ้ายไปวัดหลายเมย แต่ไม่พบเห็นคนเมืองไปร่วมงานบุญที่วัดหลายเมยเท่าไรนัก สำหรับวัดหลายเมยนี้เพิ่งมาสร้างได้ประมาณ 2-3 ปี แต่ก่อนนี้เป็นที่ตั้งโบสถ์คริสต์ หลังจากเหตุการณ์สู้รบของกะเหรี่ยงและพม่า โบสถ์คริสต์ได้ถูกทำลายลง และสร้างวัดพุทธขึ้นมาแทนที่

นอกจากมีการสร้างวัดใหม่แล้ว ชาวบ้านทั้งคนเมืองและคนกะเหรี่ยงก็ได้มีการบูรณะพระธาตุที่เก่าแก่ที่พบเจอในบริเวณใกล้หมู่บ้านด้วย พระธาตุห้วยลึกที่บ้านแม่ต๋าน เป็นโบราณวัตถุเก่าแก่ อยู่ที่ปากห้วยลึกฝั่งตะวันออก อันเป็นเมืองเก่า มีคูเมืองล้อมรอบและและในบริเวณมีเศษซากบ่อน้ำ โบสถ์

³¹ คำว่า “หลายเมย” หลายหมายถึงฝั่งแม่น้ำอีกฝั่ง

เจดีย์วิหารและฐานชุกชีหลายแห่ง เล่ากันว่าเมื่อประมาณร้อยกว่าปีที่ผ่านมามีชาวกะเหรี่ยงผู้แสวงบุญคนหนึ่งชื่อ พระสุธะ เป็นหัวหน้าได้ทำการบูรณะพระเจดีย์องค์นี้ แต่ต่อมาได้ชำรุดทรุดโทรมลง จนกระทั่งเมื่อปี 2472 ครูบาขาวปี จากจังหวัดลำพูน ซึ่งมีผู้ศรัทธาเชื่อถือมาก ได้นำชาวบ้านแม่ด้านและคนจากที่อื่นบูรณะอีกครั้ง แต่อยู่ได้ไม่นานก็พังลง จนกระทั่งครูบาพรหมธุดงค์มาจากอำเภอแม่สอดในปี 2512 ได้ชักชวนชาวอำเภอท่าสองยาง และอำเภอแม่สอด ทำการบูรณะอีกจนอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน³² ในปี 2516 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จเยี่ยมอำเภอท่าสองยาง และได้ประทับเสวยพระกระยาหารกลางวัน ณ ที่ห้วยลึก และในปี 2534 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จยังพระธาตุห้วยลึก หลังจากเสด็จเยี่ยมโรงเรียนดชด.ที่หมู่บ้านกะเหรี่ยงในตำบลแม่อุสุ อำเภอท่าสองยาง ชาวบ้านแม่ด้านยังได้จัดประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุห้วยลึกทุกปี ซึ่งมีชาวบ้านอื่น ๆ จำนวนมากมาเข้าร่วม

เจดีย์เก่า ที่เรียกว่า โคะลู่ ที่อยู่ตำบลแม่อุสุ ซึ่งส่วนใหญ่สมาชิกในตำบลเป็นคนกะเหรี่ยงนั้น ก็มีการบูรณะโดยผู้นำคนกะเหรี่ยง ซึ่งมีการขอบริจาคทั้งจากคนฝั่งพม่าและฝั่งไทยตั้งแต่ปี 2503 ต่อมาภายหลังครูบาพรหมก็ได้ดำเนินการบูรณะ ที่เจดีย์โคะลู่ ก็มีการจัดงานทำบุญเดือนสี่ขึ้น 14 ค่ำของทุกปี โดยมีคนกะเหรี่ยงจากหลายหมู่บ้านข้างเคียงเข้าร่วม ตอนที่ผู้วิจัยไปแวะเยี่ยมบ้านอาจารย์วัด (จอตะก้า) เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2547 นั้น ที่บ้านกำลังเตรียมของที่จะเอาไปทำบุญถวายเจดีย์ ซึ่งจะมีขึ้นในวันที่ 24 มีนาคม 2547 แต่พระจากที่ต่าง ๆ จะทยอยมาในวันที่ 23 มีนาคม 2547 มีการทอดดอก (สะด่อก้า) ซึ่งผู้หญิงต้องช่วยกันทอให้เสร็จภายในหนึ่งวัน โดยผลัดเปลี่ยนกัน รวมทั้งมีการทำฉัตรไม้ไผ่เตรียมถวายเจดีย์ด้วย

การที่ครูบาขาวปี และครูบาวงศ์ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ครูบาศรีวิชัย ได้เดินทางมาอยู่บริเวณอำเภอท่าสองยาง และสร้างถาวรวัตถุหลายอย่าง ประกอบกับการปฏิบัติทางศาสนาที่เคร่งครัด เช่น การฉันอาหารมังสวิรัต และนั่งสมาธิ มุ่งบำเพ็ญภาวนา ทำให้มีทั้งคนเมืองและคนกะเหรี่ยงให้ความศรัทธากันมาก ซึ่งผลของการมาเคลื่อนไหวบริเวณนี้ของทั้งสองครูบา ทำให้ภายหลังมีผู้คนจากหลายหมู่บ้านจากอำเภอท่าสองยาง รวมทั้งบ้านแม่หละคี และแม่หละโพคี อพยพโยกย้ายไปอยู่ที่วัดพระบาทห้วยต้มของครูบาวงศ์

สิ่งที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งคือ การที่คนกะเหรี่ยงที่ถือพุทธบริเวณริมแม่น้ำเมยนี้ รับเอาการปฏิบัติทางพุทธศาสนาในระดับที่มากกว่าและมีลักษณะแบบของฝั่งพม่ามากกว่าที่ผู้วิจัยเคยเห็นในหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่อยู่ลึกเข้ามาในเขตแดนไทย ทั้งนี้เป็นเพราะอาจารย์วัดหลายคน เป็นผู้ที่เคยบวชเรียนในวัดทางเขตพม่า ก่อนที่จะสึกและมาแต่งงานหรือโยกย้ายเข้ามาอยู่ในเขตไทย คนกะเหรี่ยงที่นี่จะมีการจัดพิธีบวชเณรให้เด็กผู้ชายในลักษณะของการ "บวชลูกแก้ว" แบบที่พบกันในกลุ่มคนเมืองทางภาคเหนือ (ดูภาพ

³² เอกสารอัครสำเนา "เล่าเรื่องพระธาตุห้วยลึกโดยสังเขป" โดยอาจารย์ทอง ศิริวงษ์ 2514 และดูเรื่องครูบาขาวปีเพิ่มเติมที่ Kwanchewan (1988)

ที่ 6) แต่มีการจัดพิธีหนึ่งที่ผู้วิจัยไม่เคยเห็นว่ามีปฏิบัติที่ไหนเลยคือ พิธี"ยาฮู" ซึ่งทำขึ้นในช่วงเดือน
กุมภาพันธ์ เป็นการบูชาดาวนพเคราะห์ ซึ่ง"ยาฮู" หรือ "ราหู" ถือเป็นหนึ่งในดาวเคราะห์ทั้งเก้าดวงนั้น
เพื่อการสะเดาะเคราะห์ให้หมู่บ้านและเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข กิจกรรมที่สำคัญคือการกวนข้าว"ยาฮู" ซึ่ง
คล้ายกับการกวนข้าวทิพย์ของภาคกลาง และการทำพิธีบูชาดาวทั้งเก้าโดยการจัดเครื่องถวาย ดังในภาพ
ที่ 7

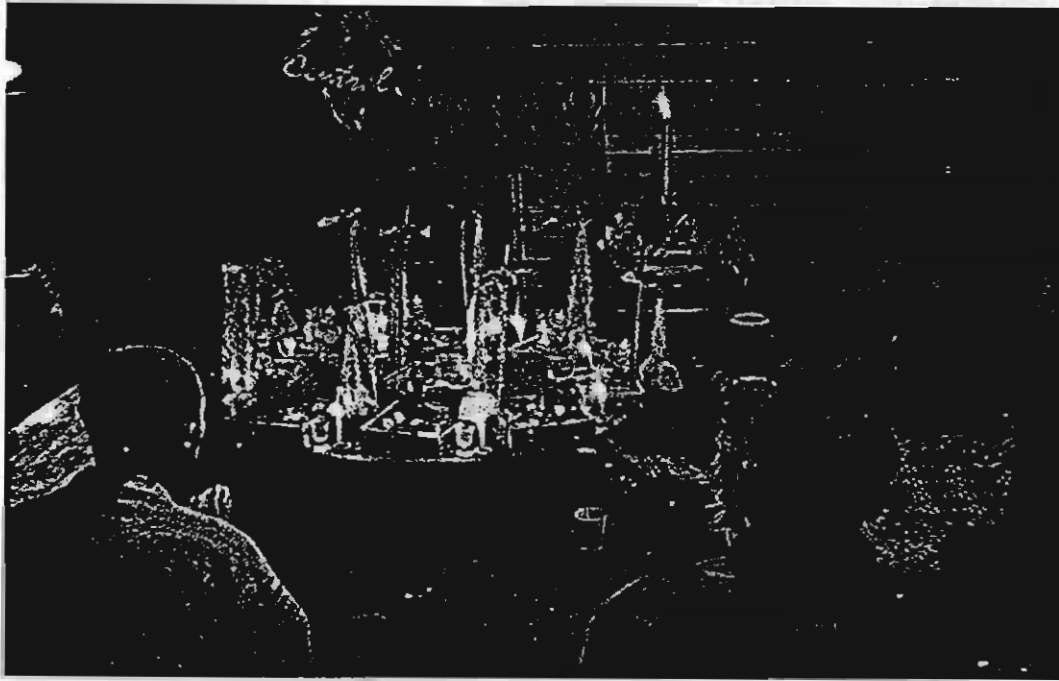
ภาพที่ 6 พิธีบวชลูกแก้วของชุมชนกะเหรี่ยง

ภาพที่ 7 บรรยากาศพิธีถอนข้าว"ยาฮู"

ภาพที่ 8 พิธีบูชาดาวนพเคราะห์ของคนกะเหรี่ยง

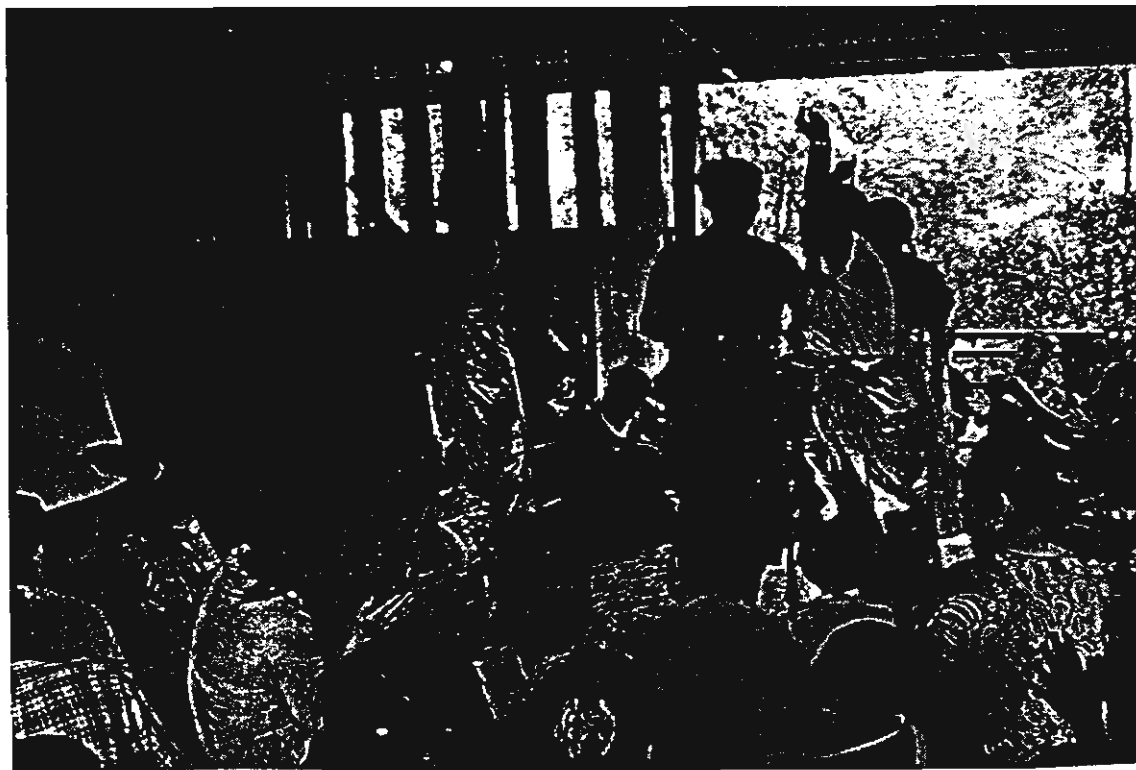
สำหรับคนเมืองนอกจากความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่ทำเป็นประเพณีคล้ายกับที่อื่นทางภาคเหนือของประเทศไทย เช่น ประเพณีตานก๋วยสลาก ประเพณีแห่เทียนพรรษา ฯลฯ แล้ว ยังมี การคงไว้ซึ่งความเชื่อตามประเพณีดั้งเดิมของคนเมือง ที่สำคัญประเพณีหนึ่งคือการเลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน หรือเลี้ยง"ผีเมือง" ที่หอผี "หรือหอเจ้าเมือง" ประจำหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีเจ้าพ่อต่างองค์กัน เช่น ที่บ้านแม่दानและแม่หละไทย เป็นเจ้าโมกขละ ส่วนที่บ้านท่าสองยางจะเป็นเจ้าข้อมือเหล็ก การจัดงานเลี้ยงก็จัดไม่พร้อมกัน เช่นที่บ้านแม่दानในปี 2546 ตรงกับช่วงสงกรานต์ ส่วนบ้านท่าสองยางในปีเดียวกัน ตรงกับวันที่ 8 มิถุนายน ซึ่งตรงกับช่วงที่ผู้วิจัยออกพื้นที่พอดี ชาวบ้านบอกว่าเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก มาจากเชียงราย แต่"เจ้าของ"หรือ"ม้าขี่" ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกร่างทรง มาจากแม่สะเรียง ซึ่งคนดั้งเดิมของบ้านท่าสองยางนี้ (ปัจจุบันมีอยู่ 30 ครัวเรือน) เป็นคนที่มาจากแม่สะเรียง สำหรับร่างทรงเป็นตำแหน่งที่สืบทอดต่อกันมา คนปัจจุบันเป็นผู้หญิงสืบทอดมาจากทวด และเป็นคนที่สามของหมู่บ้าน เวลาเจ้าพ่อเข้าทรงจะมากับเจ้ากาบแก้ว เจ้ากาบคำ ซึ่งเป็นลูกชาย เจ้านมจันทาเป็นลูกสาว และเจ้าอินทนนท์ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงม้าให้เจ้าข้อมือเหล็กและเจ้าพ่อทุกองค์ โดยเจ้าแต่ละองค์จะมีร่างทรงของตนเอง

พิธีเลี้ยงเจ้าข้อมือเหล็กเป็นประเพณีของคนเมือง แต่กรรมการที่ดำเนินการ ก็ทำให้ทุกคนในหมู่บ้าน รวมทั้งคนกะเหรี่ยงเข้ามามีส่วนร่วม สำหรับปี 2546 นี้ มีการเก็บเงินซื้อไก่ 30 ตัว โดยเงินที่เหลือจะเก็บไว้เพื่อใช้ซื้อหมู ซึ่งใช้สำหรับเลี้ยงเจ้าพ่อสามปีครั้งสลับกับไก่ เมื่อผู้วิจัยถามรายละเอียดเกี่ยวกับการเลี้ยงเจ้าพ่อกับคนกะเหรี่ยงในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะไม่มีความรู้ว่าทำอะไร เพราะไม่ได้เข้าไปร่วม แต่จะร่วมบริจาคบ้านละ 10-20 บาท

ภาพที่ 9 หอ"เจ้าเมือง"ประจำหมู่บ้านแม่ต้าน

ภาพที่ 10 พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อข้อมือเหล็กของคนเมือง

ที่น่าสนใจคือที่หมู่บ้านแม่หละยางซึ่งเป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยง ก็มีการเลี้ยงผีของหมู่บ้านที่หอผีประจำหมู่บ้าน ซึ่งแยกจากหอผีของหมู่บ้านแม่หละไทย แต่ทั้งบ้านแม่หละไทยและแม่หละยางก็มีพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อโมกขละเหมือนกัน โดยผู้เฒ่ากะเหรี่ยงที่หมู่บ้านอธิบายว่า คำว่าโมกขละ ออกเสียง ม่อกะล่า เป็นภาษาปกากะญอ โดยคำว่าม่อ แปลว่า คาถา และกะล่า แปลว่า จำนวนหมื่น ซึ่งมีประวัติว่าเป็นผู้ที่มีฤทธิ์ และทำให้มนุษย์และวิญญาณสื่อสารกันได้ บริเวณรอยต่ออำเภอแม่ระมาดและท่าสองยาง มีภูเขาคือว่า ม่อกะล่าด้วย และเชื่อว่า เจ้าพ่อม่อกะล่าอยู่ที่นี่ แต่ลักษณะของการทำพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อโมกขละของคนเมืองบ้านแม่หละไทยกับคนกะเหรี่ยงบ้านแม่หละยางนั้นต่างกัน ของคนกะเหรี่ยงบ้านแม่หละยางคล้ายคลึงกับของคนกะเหรี่ยงหมู่บ้านอื่น ๆ โดยมีฮีโซ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้นำทางศาสนาของหมู่บ้านที่สืบทอดตำแหน่งตามสายเลือด เป็นผู้นำในพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อซึ่งทำปีละสองครั้ง โดยแต่ละหลังคาเรือนจะสมทบไก่หนึ่งตัว เหล้าหนึ่งขวด โดยหลังจากสามปี จะมีการเลี้ยงด้วยหมูสลับหนึ่งปี โดยในวันทำพิธี ให้ไปที่หอได้เฉพาะผู้ชายที่เป็นสมาชิกในหมู่บ้านเท่านั้น ห้ามผู้หญิงและคนภายนอกเข้าไป เช่นเดียวกับที่ทำกันที่หมู่บ้านกะเหรี่ยงบนดอย ซึ่งต่างจากของคนเมืองที่หมู่บ้านแม่หละไทยที่เวลาเลี้ยงทั้งผู้หญิงและผู้ชายจากหมู่บ้านอื่นสามารถเข้าไปร่วมพิธีได้ ที่บ้านแม่หละยางเมื่อทำการเซ่นไหว้ที่หอเจ้าพ่อเสร็จ ก็นำอาหารที่เหลือจากการเซ่นไหว้มากินกันต่ที่บ้านของฮีโซ และมีการขอหรือเรียกว่า อ้อหากัน

นอกจากการเลี้ยงเจ้าพ่อประจำปีแล้ว ชาวบ้านยังมาบนบานสานกล่าวเจ้าพ่ออยู่เป็นประจำ ฮีโซเล่าถึงปาฏิหาริย์ของเจ้าพ่อว่า ในช่วงที่มีการสู้รบกันในฝั่งพม่า นั้น ทางฮีโซได้ไปบนบานสานกล่าวให้เจ้าพ่อโมกขละช่วยปกป้องรักษาหมู่บ้านไม่ให้มีภัยอันตรายใด ซึ่งผลของการบนบานสานกล่าว ทำให้ช่วงที่มีการยิงกันนั้น ลูกกระสุนปืนต่าง ๆ ได้ข้ามไปมาบนหลังคาบ้าน แต่ไม่เคยตกลงกลางหมู่บ้านเลย บ้างที่ตกใกล้ ๆ บริเวณหมู่บ้าน หลังจากเหตุการณ์นั้นฮีโซเล่าว่า ก็ได้ทำพิธีแก้บน นอกจากนี้ ถ้าหากเกิดกรณีมีขู่ว่าหรือผู้หญิงท้องก่อนแต่ง เมื่อชาวบ้านล่วงรู้ ก็ต้องจัดการให้หญิงชายคู่ นั้น ไปขอขมาเจ้าพ่อโมกขละ โดยใช้หมู 1 ตัว และเหล้า 10 ขวด และต้องมาดำหัวฮีโซด้วย โดยใช้น้ำส้มป่อย 1 ชัน และเงินอีก 300 บาท

ศิลปะการแสดง

การที่คนติดต่อกัน ข้ามไปมาระหว่างเขตไทยกับเขตพม่า ทำให้ศิลปะการแสดงของคนกะเหรี่ยงบริเวณฝั่งน้ำเมยมีลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนกับศิลปะการแสดงของคนกะเหรี่ยงที่อยู่บนพื้นที่สูงทางภาคเหนือ สิ่งที่เราเห็นคนกะเหรี่ยงในไทยทำ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการ"ทา" หรือการร้องโต้ตอบเพลงพื้นบ้านภาษากะเหรี่ยงในงานประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ของพิธีกรรมและเป็นเรื่องของความบันเทิงด้วย ส่วนใหญ่ทำกันในงานปีใหม่ งานแต่งงาน และงานศพ ซึ่งในงานศพนั้น หนุ่มสาวจะ"ทา" กันทั้งคืนโดยเดินรอบศพและเครื่องบูชาต่าง ๆ ซึ่งวางไว้กลางบ้าน นอกจากนั้นจะมีการเป่าเขาควายเป็นบ้าง ดี

ห้องกลองและรำดาบเมื่อมีพิธีทางศาสนาบ้าง การเล่นเครื่องดนตรีที่เรียกว่าเตหน้า และการตีกลองกบ เพ็งเข้ามาทีหลัง โดยมีการเผยแพร่จากชุมชนกะเหรี่ยงบริเวณชายแดน

ศิลปะการแสดงที่ทำกันมากในเขตพม่าและต่อเนื่องมายังชุมชนกะเหรี่ยงเขตชายแดนฝั่งไทย ด้วยคือ การเล่นละครจำ³³ และการรำตง ซึ่งเป็นทั้งองค์ประกอบในพิธีทางศาสนาและเป็นเรื่องของความบันเทิงด้วย ชุมชนกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าแทบกล่าวได้ว่าทุกชุมชนจะมีคนร้องรำสำหรับการเล่นละครจำ ซึ่งต้องมีการรำไหว้ครู และรำบทต่าง ๆ ก่อนที่จะเข้าสู่การเล่นละครจริง ๆ ดูเหมือนว่าเป็นกิจกรรมที่คนหนุ่มสาวเกือบทุกคนจะทำกัน ก่อนที่จะหยุดเมื่อมีครอบครัว รวมทั้งการรำตง ซึ่งกลุ่มหนุ่มสาวจะรำเมื่อมีพิธีทางศาสนา โดยมีการแต่งเพลงที่ใช้ร้องเองของหมู่บ้าน อีกทั้งมีการแข่งขันการรำตงระหว่างหมู่บ้านด้วย คณะละครจำจะมีการเดินตระเวนเล่นตามหมู่บ้านต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่เป็นช่วงฤดูแล้งหลังการเก็บเกี่ยว โดยในหมู่บ้านจะมีการเก็บเงินเพื่อมอบให้กับคณะละครที่ผ่านมาเล่น แม้จะไม่ได้มีการบอกล่วงหน้า แต่ถือเป็นเรื่องที่ดีที่คณะละครจำมาร้องรำอวยพรทำให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข

ป้าคนกะเหรี่ยงคนหนึ่งเล่าให้ฟังถึงการเริ่มเกิดขึ้นของละครจำว่า เกิดจากการที่มีขอทานออกเที่ยวขอเงินและข้าวสารตามหมู่บ้านต่าง ๆ ต่อมาจึงคิดว่าน่าจะมีการละเล่นนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน ซึ่งน่าจะคล้ายกับที่อินเดียที่มีการละเล่นเพื่อเป็นการทำบุญ โดยทั้งคนขอทานและคนให้ทานก็ถือว่าได้บุญทั้งนั้น

ละครจำที่ตระเวนเล่นในบริเวณพื้นที่พรมแดนน้ำเมยปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่มาจากหมู่บ้านกะเหรี่ยงฝั่งพม่า หรือที่อพยพมาอยู่ในศูนย์อพยพ มีคนที่รำและเล่นละครเป็นอยู่ในหมู่บ้านกะเหรี่ยงฝั่งไทยอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่เป็นคนที่ย้ายมาจากฝั่งพม่า ซึ่งบางคนมาอยู่ตั้งแต่พม่าเริ่มตีค่ายกะเหรี่ยงเคเอ็นยูปี 2527 คือกว่ายี่สิบปีมาแล้ว มีความพยายามของพระในวัดฝั่งไทยซึ่งเคยเล่นละครจำสมัยเด็ก อยากจะตั้งกลุ่มละครจำในฝั่งไทย แต่ก็ทำได้ยาก เพราะเยาวชนกะเหรี่ยงฝั่งไทยซึ่งเข้าสู่การศึกษาในระบบของประเทศไทยไม่ค่อยให้ความสนใจมาก ปัจจุบันก็ยังมีคณะละครจำข้ามฝั่งมาเล่นมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่สถานการณ์ เพราะคนยังให้ความสนใจโดยเฉพาะคนวัยกลางคนและที่มีอายุมากขึ้นไปแม้แต่ที่เป็นคนเมือง แต่การข้ามฝั่งมากก็ต้องถูกจำกัดลงโดยการตรวจเช็คของเจ้าหน้าที่ตำรวจทหารไทย

³³ ดูวัญจิวัน (2547) ในเรื่องความเป็นมา รายละเอียดของดนตรี องค์ประกอบและขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเล่นละคร "จำ"

ภาพที่ 11 รีดงในงานวัด

การใช้ภาษา

คนเมืองโยกย้ายเข้ามาอยู่ในถิ่นของคนกะเหรี่ยงซึ่งอยู่มาก่อน และอยู่เป็นจำนวนมากกว่า อีกทั้งในด้านการค้าขาย การจ้างและรับจ้างทำงานก็ต้องทำกับคนกะเหรี่ยง ทำให้คนเมืองเป็นฝ่ายปรับตัวหัดพูดภาษากะเหรี่ยง ซึ่งพบว่าคนที่มียุสลับปีขึ้นไป จะสามารถพูดภาษากะเหรี่ยงได้เป็นอย่างดี เพราะต้องใช้ในชีวิตประจำวันที่ได้พบปะกับคนกะเหรี่ยงทุกวัน ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับคนกะเหรี่ยงดั้งเดิมวัยกลางคนขึ้นที่พูดภาษาคำเมืองได้จะมีน้อยกว่า การผูกมิตรระหว่างคนเมืองกับคนกะเหรี่ยงตั้งแต่รุ่นพ่อและสานต่อมายังรุ่นลูก ทำให้มีการไปมาหาสู่กันเมื่อแต่ละฝ่ายมีการจัดงานทั้งงานบุญระดับหมู่บ้าน และงานในครอบครัว เมื่อวันทีผู้วิจัยไปเยี่ยมพ่อ คนกะเหรี่ยงที่ย้ายมาอยู่ในฝั่งไทยยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมานั้น พ่อและภรรยาพูดภาษาไทยกลางหรือคำเมืองไม่ได้เลย ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังคุยด้วยนั้น ก็มีแม่หลวง (ผู้ใหญ่บ้านหญิง) คนเมืองวัยกลางคน ซึ่งเป็นหลานของกำนันบ้านแม่ด้านที่พื่อสนิทสนมด้วย แวะมาเยี่ยม ผู้วิจัยรู้สึกถึงในความสามารถของผู้ใหญ่บ้านที่พูดภาษากะเหรี่ยงได้คล่องแคล่วไม่ติดขัด แม่หลวงเอาขนมข้างมาให้พื่อทำแหวนให้ และมาหาซื้อรากต้นไม้ชนิดหนึ่ง พร้อมทั้งขอซื้อพระพุทธรูปเก่าในหมู่บ้าน แม่หลวงนั่งคุยคนเดียวเป็นส่วนใหญ่เป็นชั่วโมง เล่าเรื่องความฝัน และการทำนายนความฝันของตนเอง

สำหรับคนเมืองที่อยู่บริเวณบ้านท่าสองยาง และที่เข้าไปตั้งรกรากอยู่ที่บ้านใหม่ในเขตพม่า นอกจากพูดภาษากะเหรี่ยงแล้ว ยังพูดภาษาพม่าได้อีกด้วย เพราะแถบนี้จะอยู่ติดที่ราบของพม่ามากกว่าบริเวณอื่น การค้าวัวควายมักจะผ่านทางนี้ ซึ่งสะดวกกว่าบริเวณตอนใต้ลงมา เพราะมีภูเขาต่อน้อย ซึ่งเป็นภูเขาสูงใหญ่ ขวางกันอยู่ยากต่อการที่คนและวัวควายข้าม นอกจากนี้คนกะเหรี่ยงที่อยู่บริเวณชายแดนยังนิยมที่จะเดินทางไปยังเมืองใหญ่ ได้แก่เมืองย่างกุ้ง เมะละแหม่ง และพะอิ่น ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางความเจริญ และศูนย์กลางทางพุทธศาสนา ที่โรงเรียนบ้านท่าสองยาง ยังมีการเปิดสอนภาษาพม่าให้เด็กนักเรียนด้วย

3.4 การจำแนกชาติพันธุ์

แม้ในพื้นที่จะมีกลไกที่ทำให้ความแตกต่างระหว่างชาติพันธุ์และระหว่างคนที่อยู่ในพื้นที่ต่างรัฐชาติมีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน เช่นในเรื่องของการแต่งงาน การร่วมพิธีทางศาสนา ฯลฯ แต่ไม่ได้หมายความว่าคนเมืองและคนกะเหรี่ยง และในหมู่คนกะเหรี่ยงด้วยกันจะไม่ตระหนักถึงความแตกต่างในความเป็นชาติพันธุ์และความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกันและกัน ถ้าถามถึงความแตกต่างกันในหมู่คนกะเหรี่ยงด้วยกัน อาจจะตอบได้ว่ามีความแตกต่างกันทางภาษาพูดที่แบ่งเป็นกะเหรี่ยงไป กับสะกอ หรือที่เรียกตัวเองว่า ไผ่ล่ง และ ปกากะญอ แต่สำหรับหมู่บ้านที่อยู่ในบริเวณริมแม่น้ำเมยที่เผชิญกับสถานการณ์สู้รบเป็นเวลานาน มีการโยกย้ายหมู่บ้าน การอพยพเข้าออกหมู่บ้านหรือตามมาทำธุรกิจค้าขายในหมู่บ้านอื่นมีอยู่เสมอ จึงพบว่าในหลายหมู่บ้านที่อยู่ริมแม่น้ำเมย มีทั้งกะเหรี่ยงไป กับ สะกออยู่ปนกัน

ารแต่งกายของทั้งสองกลุ่มจะไม่ต่างกันคือส่วนใหญ่ชาวบ้านกะเหรี่ยงที่อยู่บริเวณชายแดนจะไม่สวมเสื้อผ้ากะเหรี่ยง ผู้หญิงจะใส่เสื้อกับผ้าถุงที่หาซื้อตามตลาดทั่วไป ส่วนผู้ชายส่วนใหญ่จะใส่เสื้อกับโสร่ง แตกต่างจากหมู่บ้านในที่สูงที่อยู่ลึกเข้าไปในเขตไทย ที่ดูจากแบบแผนการแต่งกายเช่นรูปแบบของการทอเสื้อของผู้หญิง หรือโครงสร้างและลักษณะของพิธีกรรมก็จะต่างกันอย่างเห็นได้ชัด แต่ถ้าให้จำแนกว่า นอกจากภาษาที่พูดที่แตกต่างกันแล้ว มีอย่างอื่นที่ต่างกันอีกหรือไม่ คนกะเหรี่ยงสะกอในหมู่บ้านตะวอ เธอจะระบุว่าคนกะเหรี่ยงโปจะขยันขันแข็งกว่า ไม่อยู่เฉย จะหารายได้เพิ่มเติมด้วยการทำขนมขาย มีความสามารถพิเศษในการทำขนมเงินทั้งเอาไวกินและขาย ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจว่าเนื่องจากกะเหรี่ยงโปในอดีตอยู่ใกล้ชิดกับคนมอญและรับเอาวัฒนธรรมของมอญมาส่วนหนึ่ง โดยที่คนมอญเรียกขนมเงินว่า “กะนอมเงิน” โดย “กะนอม” หมายถึงแบ่งที่เป็นเส้นและ “เงิน” แปลว่าต้มจนสุก อย่างไรก็ตาม การที่คนโปและสะกอมาอยู่ใกล้ชิดกัน ทำให้มีการปรับสำเนียงการพูดเพื่อให้มีภาษากลางสำหรับสื่อสารได้ ซึ่งทำให้คนกะเหรี่ยงสะกอ หรือ โป ที่อยู่ไกลจากชายแดนและเข้าสู่ระบบการศึกษาของไทยจะฟังสำเนียงการพูดของคนกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนค่อนข้างยาก เช่น ผู้ช่วยวิจัยสองคนที่เป็นกะเหรี่ยงโปจากอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน และกะเหรี่ยงสะกอจากอำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ มีปัญหาในการสื่อสาร เพราะพูดไปแล้วเขาจะฟังไม่ค่อยรู้เรื่อง หรือไม่ค่อยแน่ใจ และเมื่อชาวบ้านพูดมาผู้ช่วยวิจัยก็จะพบปัญหาเช่นกัน ต่อเมื่อใช้เวลาอยู่กับชาวบ้านไปช่วงหนึ่งจึงเริ่มปรับให้สำเนียงหรือการใช้ศัพท์เป็นไปตามแบบชาวบ้าน จึงเริ่มสื่อสารกันได้ดีขึ้น

นอกจากนี้คนกะเหรี่ยงด้วยกันอาจจะจำแนกความแตกต่างระหว่างกันได้จากการเป็นคนกะเหรี่ยงดอย เป็น “ปกากะญอกะเจอ” หรือแยกเป็น “สองกะเจอ” หรือ “โปกะเจอ” กับ คนกะเหรี่ยงที่อยู่ในพื้นที่ราบใกล้เมือง หรือ “สองปรี” หรือ “โปปรี” ซึ่งคนกะเหรี่ยงที่อยู่ภาคเหนือของประเทศไทยทั้งหมด และที่อยู่ในเขตพรมแดนแม่น้ำเมยทั้งทางตะวันตกและทางตะวันออกซึ่งเป็นพื้นที่ภูเขาเกือบทั้งหมดถือว่าเป็นกะเหรี่ยงดอย ในขณะที่คนกะเหรี่ยงที่มาจากพื้นที่ราบทางตะวันตกของภูเขาตอนนี้อยู่ในรัฐกะเหรี่ยงทั้งหมดถือว่าเป็นกะเหรี่ยงที่ราบ การอยู่บนพื้นที่สูงกับอยู่ในพื้นที่ราบทำให้วิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ซึ่งในส่วนของคนที่อยู่บนพื้นที่สูงจะทำได้มากกว่า และหากินกับปามากกว่า ในขณะที่คนที่อยู่พื้นที่ราบและใกล้แม่น้ำจะทำนาและหากินกับน้ำโดยการจับสัตว์น้ำและหาผักที่ขึ้นเองตามริมแม่น้ำมากกว่า อีกทั้งการอยู่บนพื้นที่สูงจะมีความสามารถในการสืบทอดดำรงวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมได้มากกว่า เพราะไม่ค่อยได้อยู่ปะปนกับคนหลากหลายวัฒนธรรม ไม่ได้มีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเอาวัฒนธรรมของผู้อื่น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า คนกะเหรี่ยงที่อยู่บนพื้นที่สูงที่ไม่ได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ยังดำรงวัฒนธรรมแบบเดิมไว้ได้หลายอย่าง เช่นในเรื่องของการแต่งกายที่ทอเองในรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของคนกะเหรี่ยง ลักษณะของการสร้างบ้านเรือน หรือพิธีกรรมทั้งของครอบครัว ของหมู่บ้านและในไร่นา ภาพลักษณ์ของ “กะเหรี่ยงดอย” ในความคิดของทั้งกะเหรี่ยงในเมืองและของคนเมือง จะเป็นกลุ่มที่ถือว่า มี “อารยธรรม” น้อยกว่า “กะเหรี่ยงน้ำ” ซึ่งจะมีวิถีชีวิตที่เหมือนกันคนกลุ่มอื่นที่อยู่ที่ราบ และรับเอา

ศาสนาพุทธมานานแล้ว แต่ก็ถือว่าเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์และบริสุทธิ์มากกว่า ในขณะที่คนกะเหรี่ยงคอยก็จะมองว่ากะเหรี่ยงน้ำโดยเฉพาะที่อยู่ทางฝั่งพม่าไม่นับมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองเท่าไร กล่าวคือในเรื่องของการแต่งตัวหรือเสื้อผ้าที่ใส่นั้น ชาวกะเหรี่ยงที่อยู่ทางฝั่งพม่าไม่มีการทอผ้าส่วนใหญ่แล้วจะซื้อผ้าที่ทอแล้ว ซึ่งไม่เหมือนทางกะเหรี่ยงทางไทยที่ทอผ้าใส่เอง

อย่างไรก็ดีในปัจจุบัน ในความเป็นจริงกะเหรี่ยงคอย ก็มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยไปนับถือศาสนาหลักได้ทั้งศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธ มีการเรียนหนังสือและไปทำงานนอกภาคเกษตรกันมากขึ้น เริ่มไม่ทอผ้าและสวมเสื้อผ้าที่บอกเอกลักษณ์ของความเป็นกะเหรี่ยง ทำให้ความแตกต่างกันในความเป็นจริงระหว่างกะเหรี่ยงคอย กับกะเหรี่ยงน้ำ เริ่มลดน้อยลง

ในทัศนะของคนเมือง และคนที่มิประสบการณ์ทำงานในพื้นที่ชายแดนมาเป็นเวลากว่า 20 ปี ก็เห็นถึงความแตกต่างระหว่างคนกะเหรี่ยงที่อยู่มาแต่ดั้งเดิม กับคนกะเหรี่ยงที่โยกย้ายเข้ามาไปมาระหว่างสองฝั่งเมย และความแตกต่างระหว่างคนกะเหรี่ยง กับคน"ยาง" ซึ่งอยู่บนพื้นที่สูง ตามความเข้าใจของคนเมืองที่ให้ความเห็นบางคน บอกว่า 'ยาง' ซึ่งหมายถึงกลุ่มที่อยู่บนคอยกับ'กะเหรี่ยง' ไม่ใช่กลุ่มเดียวกัน เพราะทั้งสองกลุ่มมีภาษาพูดที่แตกต่างกัน ซึ่งบางครั้ง 'คนยาง' ก็ไม่เข้าใจภาษาของกะเหรี่ยง เขาได้อ้างถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกะเหรี่ยงว่า แต่เดิมมีเชื้อสายพม่า และอพยพมาอยู่ฝั่งไทย คนเมืองยังบอกอีกว่า อุปนิสัยของคนยางและกะเหรี่ยงต่างกันมาก คนกะเหรี่ยงนั้นมีความสามารถในการแข่งขัน และทำมาหากินสูงกว่าคนยาง ผู้ชีวิต เด็ดเดี่ยว อาจจะเป็นเพราะไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีอาชีพที่แน่นอน ไม่มีสวัสดิการ ไม่ได้รับการดูแลจากรัฐเท่าที่ควร ทำให้เมื่อมาอยู่หรือมารับจ้างที่ทางฝั่งไทย กะเหรี่ยงพวกนี้จะมีความขยันเป็นอย่างมาก ในขณะที่กะเหรี่ยงทางฝั่งไทยนั้นส่วนใหญ่แล้วก็มีที่ดินที่ทำกิน มีที่ไร่ ที่นา ได้รับการดูแลจากทางรัฐบาล ทำให้ไม่ค่อยที่จะหางานทำหรือรับจ้าง นอกจากนี้คนยางยังมีวิถีชีวิตติดกับธรรมชาติ รักสงบ ยึดยาด เสมอดันเสมอปลาย เหมาะกับงานนุ่มนวลมากกว่า เขามองว่า "คนยาง" ได้รับผลกระทบจากการสู้รบและผู้ลี้ภัย กล่าวคือ ในสายตาคนภายนอก "คนยาง" ถูกเหมารวมว่าเป็น"คนกะเหรี่ยง" ด้วยเหตุที่เขาไม่มีบัตรประชาชน สถานภาพของพวกเขาจึงกลายเป็นคนอพยพ และเมื่อไปทำงานรับจ้างก็มักจะได้อำนาจในอัตราที่ต่ำที่คนกะเหรี่ยงพม่าได้รับ คนเมืองมองว่า "คนยาง"ไม่มีบัตร เพราะอยู่คอย ห่างไกลจากส่วนราชการที่จะเข้าถึงได้

การจำแนกความแตกต่างที่ในหมู่คนกะเหรี่ยงเองเริ่มเห็นมากขึ้นทุกที ก็คือระหว่าง"คนกะเหรี่ยงไทย" กับ "คนกะเหรี่ยงพม่า" โดยคนกลุ่มหลัง อาจจะจำแนกออกได้เป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มที่อยู่ในหมู่บ้าน กับกลุ่มที่อยู่ในศูนย์อพยพ โดยการจำแนกจากความมั่นคงในที่ทำกิน โดยมองว่า "คนกะเหรี่ยงไทย" หมายถึง กะเหรี่ยงดั้งเดิมที่มาอยู่ก่อนหรือเป็นกะเหรี่ยงที่ย้ายเข้ามาโดยมีภูมิลำเนาในพื้นที่ที่อยู่ในเขตไทย กะเหรี่ยงส่วนนี้จะมีพื้นที่ดินในการประกอบอาชีพ ทำไร่ ทำนา เป็นของตัวเอง โดยเป็นผู้ที่เริ่มในการบุกเบิกแผ้วถางพื้นที่ทำกินเป็นกลุ่มแรก หรือเป็นลูกหลานของผู้บุกเบิกกลุ่มนี้ ส่วน "คนกะเหรี่ยงใน

พม่า"หมายถึงกระเหรี่ยงที่อพยพโยกย้ายมาจากทางฝั่งพม่า เพื่อหนีการสู้รบ คนที่อยู่หมู่บ้านห่างไกล ไม่มีญาติพี่น้องแถบริมเมย ก็จะเข้าไปอยู่ในศูนย์อพยพ คนกลุ่มนี้จะไม่มียากินเลยจะทำงานเป็นลูกจ้างของพวกกระเหรี่ยงไทย และคนเมือง ส่วนผู้ที่อยู่หมู่บ้านริมเมยฝั่งพม่า ก็จะอพยพเข้ามาอยู่กับญาติพี่น้องหรือคนรู้จักในหมู่บ้านริมเมยฝั่งไทย กระเหรี่ยงส่วนนี้จะไม่ค่อยมียากินในการทำกินเช่นกัน แต่เริ่มมีในภายหลังเมื่อได้แต่งงานกับคนดั้งเดิม หรือซื้อ หรือมีส่วนน้อยที่แผ้วถางเพิ่มเติม

มีบ้างที่เมื่อให้จำแนกความแตกต่าง จะจำแนกความแตกต่างของคนกระเหรี่ยงที่มีบัตรประชาชน และที่ไม่มี โดยคนกระเหรี่ยงโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่อยู่ในศูนย์อพยพ จะเห็นว่าคนที่ไม่มีบัตร จะมีสิทธิเสรีภาพในการเดินทางและทำงานได้มากกว่า ในขณะที่คนไม่มีจะถูกจำกัดสิทธิตรงนี้ การมีบัตรประชาชน อาจจะไม่เชื่อมโยงกับความเป็นกระเหรี่ยงไทย หรือกระเหรี่ยงพม่าเท่าไรนัก เพราะพบว่า คนที่เป็นกระเหรี่ยงไทย จำนวนหนึ่งไม่มีบัตรประชาชน ในขณะที่คนที่มาจากพม่าบางคนก็มีเงินและช่องทางที่จะได้มาซึ่งบัตรประชาชน ซึ่งพบว่าถ้าหากมีเงินถึง 50,000 บาทก็สามารถทำบัตรได้ ซึ่งหลายคนก็ยอมหาเงินเพราะถือว่าเป็นการลงทุน ถ้าหากได้เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ก็สามารถหาเงินจำนวนนั้นกลับคืนได้ไม่ยาก

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงระบอบการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมในเขตไทยระยะหลัง ทำให้ความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมที่คนรุ่นก่อนพัฒนาขึ้นจากการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนเมืองและคนกระเหรี่ยงทั้งสองฝั่งเมยในด้านการค้า และด้านศาสนาและวัฒนธรรม เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นหนุ่มสาวได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน มุ่งทำงานรับใช้ภาครัฐหรือภาคอุตสาหกรรมและการบริการในตัวเมืองใหญ่ ซึมซับเอาวาทกรรมของรัฐที่มองคนกระเหรี่ยงในไทยในลักษณะของผู้ที่ล้าหลังและมีวิถีชีวิตที่"เป็นภัย"ต่อสังคมไทย เช่นเรื่องของการถูกกล่าวหาว่าทำไร่ ตัดไม้ทำลายป่าหรือเกี่ยวพันกับยาเสพติด คนหนุ่มสาวที่เป็นคนเมืองเริ่มพูดภาษากระเหรี่ยงไม่ได้ ทั้งเพราะไม่เห็นความสำคัญและไม่ได้ใช้ เพราะคนกระเหรี่ยงรุ่นหนุ่มสาวสามารถพูดภาษาไทยกลางได้ ความสัมพันธ์ระหว่างคนเมืองและกระเหรี่ยงรุ่นหลังที่เปลี่ยนแปลงไป และที่สำคัญคือระบอบการเมืองแบบตัวแทนที่มีไปถึงระดับหมู่บ้านที่เข้มข้นและเกี่ยวพันกับผลประโยชน์จำนวนมากขึ้น ได้แก่ การเลือกตั้งสส. สจ. อบต. ฯ มีส่วนทำให้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างคนเมืองและกระเหรี่ยง อาจพัฒนาเป็นความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ เพราะการหาเสียงโดยผู้แทนที่เป็นคนกระเหรี่ยงที่พยายามจะดึงคะแนนเสียงจากคนกระเหรี่ยง โดยพยายามตอกย้ำความเป็นกระเหรี่ยง การทำเพื่อคนกระเหรี่ยง การแย่งชิงตำแหน่งทางการเมืองระหว่างคนกระเหรี่ยงกับคนเมืองในพื้นที่สะท้อนให้เห็นจากคำพูดของภรรยาของผู้นำคนเมืองบ้านแม่หละไทยที่บ่นให้ผู้วิจัยฟังว่า เวลาเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด(สจ.) คนกระเหรี่ยงก็เลือกสจ.คนกระเหรี่ยง แต่เวลาคนกระเหรี่ยงได้เป็นสจ.ไม่เห็นไปฟังสจ.ของตนเลย กลับต้องมาพึ่งพาอาศัยผู้นำคนเมือง ก็เลยไม่รู้ไปเลือกสจ.คนกระเหรี่ยงทำไม ความขัดแย้งในลักษณะของการทะเลาะวิวาทระหว่างวัยรุ่นคนเมืองและวัยรุ่นกระเหรี่ยงในหมู่บ้านที่อยู่

ใกล้ชิดกันเช่น แม่หละไทยและแม่หละยางเริ่มมีให้เห็น ในขณะที่คนรุ่นเก่าบอกว่าไม่เคยเกิด คนวัยกลางคนเล่าให้ผู้ช่วยวิจัยฟังว่า มีเรื่องจะตีกันหลายครั้ง เมื่อมีงานที่ทางการจัดขึ้น เช่น งาน"ประชาชนเข้มแข็งเอาชนะยาเสพติด" ที่จัดขึ้นในวันพืชมงคล 2546 วัยรุ่นบ้านแม่หละไทยยกพวกจะมาขกต๋อยคนบ้านแม่หละ แต่ทางอบต. มาบอกให้กลับไปจึงไม่มีเรื่องอะไร เหตุผลของการทะเลาะวิวาท คนเล่าบอกว่า เป็นเพราะคนเมืองรังเกียจคนกะเหรี่ยง แต่ที่ผู้วิจัยคิดว่าน่าสนใจก็คือ ภายหลังเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่คนเมืองบ้านแม่หละไทยไปมีเรื่องกับทหารที่มาประจำอยู่ในพื้นที่ คนกะเหรี่ยงบ้านแม่หละยางก็ไปช่วย ทำให้ถูกทหารขกต๋อยเอาด้วย

3.5 บทสรุป

จากการบรรยายข้างต้นและจากการสำรวจลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของครัวเรือนรวม 358 ครัวเรือนใน 5 หมู่บ้านในอำเภอท่าสองยาง ได้แก่ บ้านท่าสองยาง แม่หละยาง แม่หละไทย แม่หละคี และแม่หละโพคี ในปี 2546-47 (แสดงตัวเลขตามตารางในภาคผนวกที่ 1) มีข้อค้นพบโดยสรุปดังนี้

ในด้านการตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านที่อยู่ริมแม่น้ำเมยจะมีผู้คนหลายหลายชาติพันธุ์ และมีภูมิลำเนาเดิมมาจากหลากหลายสถานที่ เช่น บ้านแม่ด่าน แม่หละไทย เป็นหมู่บ้านคนเมืองเป็นส่วนใหญ่แต่มีคนกะเหรี่ยงทั้งสะกอและโปปนอยู่ด้วย ขณะที่บ้านแม่หละยางและท่าสองยาง มีคนกะเหรี่ยงเป็นส่วนใหญ่แต่ก็มีคนเมืองปนอยู่ นอกจากนี้คนไทยจากภาคอื่น ๆ ก็ได้เข้ามาอาศัยอยู่จากการเข้ามารับราชการหรือทำธุรกิจ ทำมาหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่เคเอ็นยูคุมพื้นที่และมีการค้าตลาดมืดและการทำไม้ที่รุ่งเรือง สำหรับหมู่บ้านที่อยู่บนที่สูงที่ห่างจากน้ำเมย ได้แก่บ้านแม่หละคีและแม่หละโพคินั้น จะมีการอยู่ปะปนของคนหลายชาติพันธุ์น้อยกว่า ส่วนใหญ่จะเป็นคนกะเหรี่ยงที่อยู่มาแต่ดั้งเดิมเป็นหลัก

ในเรื่องการทำมาหากิน การโยกย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่แห่งนี้ของคนเมืองในระยะเริ่มต้นเหตุผลสำคัญหนึ่งคือเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ มีลำห้วยไหลผ่าน สามารถบุกเบิกที่นาได้ ประกอบกับอยู่ใกล้แม่น้ำเมยและมีป่าเขาล้อมรอบทำให้มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์สำหรับการดำรงชีพ นอกจากนั้นก็เป็นบริเวณที่มีเส้นทางการค้าผ่าน ทำให้คนในชุมชนเองสามารถเปิดร้านค้ารับซื้อและขายของให้พ่อค้าที่เดินทางผ่าน หรือเป็นพ่อค้าเองได้ อาชีพของคนในชุมชนบริเวณพรมแดนนี้ จึงมีทั้งทำนาทำไร่ เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง ค้าขาย และเป็นข้าราชการหรือลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ คนกลุ่มแรกที่มาอยู่จะมีที่นาเป็นของตัวเอง แต่เมื่อลูกหลานมีอาชีพประจำและมีรายได้จากการทำธุรกิจค้าขาย ก็อาจจะขายนาให้แก่คนที่เข้ามาใหม่หรือให้คนอื่นเช่า การที่คนหลังไหลเข้ามาอยู่มากในช่วงหลังเนื่องจากกรณีภัยสงคราม (ร้อยละ 38 ของครัวเรือนย้ายมาอยู่เพราะหนีภัยสงคราม) ทำให้ที่นามีไม่เพียงพอจากการสำรวจพบว่า ผู้ที่มีที่นามีไม่ถึงครึ่งหนึ่งของครัวเรือนที่สำรวจทั้งหมด แต่มากกว่าครึ่งหนึ่งทำไร่ ซึ่งพบว่า บางครัวเรือนข้ามไปทำไร่และไปหาของป่าในฝั่งพม่า และต้องเสี่ยงต่อการถูกกับระเบิดหรือถูกกอง

กำลังฉายไฉ่ฉายหนึ่งจับตัวเรียกค่าไถ่ คนส่วนหนึ่งมีอาชีพรับจ้าง ซึ่งรวมถึงการจ้างงานในไร่ นา การขับรถประจำทาง ฯลฯ ในเรื่องการเลี้ยงวัวพบว่าหมู่บ้านที่อยู่บนที่สูงได้แก่แม่หละคีและแม่หละโพคินั้นเลี้ยงมากกว่าหมู่บ้านที่อยู่ริมน้ำเมย ซึ่งไม่มีพื้นที่เลี้ยง ในอดีตชาวบ้านสามารถเอาวัวข้ามไปเลี้ยงฝั่งพม่าซึ่งมีทุ่งหญ้าค่อนข้างกว้างได้ แต่หลังจากที่มีการสู้รบกันมาจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านไม่ได้เอาวัวข้ามไปแล้ว ทำให้การเลี้ยงวัวมีน้อยลง แต่มีบางคนใช้วิธีจ้างให้คนกะเหรี่ยงฝั่งพม่าเลี้ยงให้

ในเรื่องความสัมพันธ์ข้ามฝั่งเมย มีอยู่หลายรูปแบบ การไปเยี่ยมญาติ ยังเป็นเหตุผลของครัวเรือนส่วนใหญ่เมื่อถามถึงเหตุผลของการข้ามฝั่งเมย รองลงมาคือการไปเที่ยว ซึ่งรวมถึงการไปร่วมงานบุญหรืองานเทศกาลต่าง ๆ ที่จัดขึ้นโดยชุมชนอีกฝั่งน้ำเมย นอกจากนั้นก็เป็นเรื่องของการไปเยี่ยมเพื่อนหรือคนรู้จักและไปทำธุรกิจ เช่น ซื้อวัวควาย ความไม่ปลอดภัยจากสถานการณ์การสู้รบ และความเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย อาจจะทำให้การเดินทางข้ามฝั่งเมยและการเดินทางโดยรถยนต์จากหมู่บ้านหนึ่งไปอีกหมู่บ้านหนึ่งโดยใช้ถนนเลียบริมชายแดนมีความไม่สะดวก แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะรู้สถานการณ์ว่าควรจะไปหรือไม่ควรจะไปเมื่อไหร่ และควรจะไปทางใด การที่มีคนกะเหรี่ยงฝั่งพม่าอพยพมาอยู่ฝั่งไทยกว่าแสนคนนั้น ยังเป็นการขยายความสัมพันธ์ของคนกะเหรี่ยงทั้งฝั่งไทยและฝั่งพม่าและระหว่างคนกะเหรี่ยงและคนเมือง ในรูปของการแต่งงาน การจ้างแรงงาน ฯลฯ ทำให้ความเคลื่อนไหวของคนและสิ่งของระหว่างศูนย์อพยพกับหมู่บ้านกะเหรี่ยงฝั่งไทยและฝั่งพม่า กลับมีมากขึ้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว ลักษณะทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ของชุมชนและผู้คนในพื้นที่พรมแดนน้ำเมยมีลักษณะเฉพาะ ในขณะที่เดียวกันก็มีการปรับเปลี่ยนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ในพื้นที่ ลักษณะเฉพาะลักษณะแรกได้แก่ การที่คนในหมู่บ้านริมน้ำเมยฝั่งไทยประมาณครึ่งหนึ่งพูดได้หลายภาษา เพราะการที่คนเมืองย้ายเข้ามาอยู่ในดินแดนที่คนกะเหรี่ยงเป็นคนส่วนใหญ่ และต้องทำการค้าขายกับคนกะเหรี่ยงนั้น ทำให้คนเมืองที่นี่โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่มาแต่ดั้งเดิม ส่วนใหญ่จะพูดภาษากะเหรี่ยงได้ ในขณะที่คนกะเหรี่ยงที่ทำงานอยู่ใกล้ชิดกับคนเมืองก็พูดคำเมืองได้ หรือคนกะเหรี่ยงรุ่นใหม่เข้าสู่ระบบการศึกษาของไทยก็เริ่มพูดภาษาไทยได้ด้วย นอกจากนั้น คนกะเหรี่ยงที่เดินทางไปมาเพื่อค้าขายกับคนพม่าในบริเวณที่ราบในรัฐกะเหรี่ยงไม่น้อยที่พูดภาษาพม่าได้ ลักษณะที่สอง การปฏิบัติทางศาสนาและศิลปะการแสดงของคนกะเหรี่ยงบริเวณพรมแดนจะต่างจากคนกะเหรี่ยงที่อยู่พื้นที่สูงในเขตแดนไทย การเคลื่อนไหวของผู้คนข้ามชายแดนทำให้นำเอาวัฒนธรรมจากที่แห่งหนึ่งมาใช้ในที่แห่งหนึ่งได้อย่างหลากหลาย ลักษณะที่สามสถานการณ์สู้รบมีกองกำลังหลายฝ่ายในฝั่งพม่าและความเข้มงวดกวดขันของเจ้าหน้าที่ฝั่งไทย ทำให้ชาวบ้านโดยทั่วไปจะมีลักษณะที่ต้องระแวงระวัง คอยศึกษาสถานการณ์ หาช่องทางที่หลุดพ้นจากการควบคุมของรัฐและกลุ่มอำนาจต่าง ๆ และที่สำคัญคือไม่ไว้วางใจใครง่าย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนแปลกหน้าที่มาจากภายนอก เพราะการเปิดเผยความจริงในบางเรื่องอาจจะทำให้ตนเป็นอันตรายได้ ลักษณะ

สุดท้าย การที่มีผู้โยกย้ายหนีภัยสงครามเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านจำนวนมาก ในช่วงเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมา ทำให้ผู้ที่ไม่มีบัตรประชาชนมีอยู่มากกว่าที่พบในหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่อยู่ไกลจากเขตแดน ในขณะที่การได้มาซึ่งบัตรประชาชนหรือบัตรอื่นที่อำนวยความสะดวกให้แก่การเดินทางและการทำงาน เป็นเรื่องของกำลังทรัพย์และช่องทาง ทำให้มีข้อสรุปว่าสุดท้ายแล้ว เส้นเขตแดนที่รัฐไทยต้องการให้มีผลในการแบ่งคนที่ป็นสัญชาติไทยและสัญชาติอื่น ๆ ออกจากกันอย่างชัดเจน แท้ที่จริงแล้วเป็นไปแทบไม่ได้เลยในสภาพที่ชาวบ้านทั้งกะเหรี่ยงและคนเมืองได้สร้างความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ มาเป็นเวลายาวนาน และมีความเคลื่อนไหวและสร้างความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ข้ามชายแดนอยู่ตลอดเวลา

ภาพที่12 เอาอาหารไปร่วมทำบุญ

บทที่ 4

การค้าข้ามฝั่งเมย

ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 พื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยเป็นพื้นที่ทางผ่านที่พ่อค้าจากรัฐทางเหนือเดินทางเพื่อมาค้าขายสินค้าที่เมืองเมาะละแหม่งซึ่งเป็นตลาดที่อังกฤษพัฒนาขึ้น เมื่อยึดครองตอนล่างของพม่าเป็นครั้งแรกตั้งแต่ปี 2369 การโยกย้ายของคนเมืองเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ไม่นานหลังจากนั้น ส่วนหนึ่งก็เนื่องจากเห็นศักยภาพในด้านทำการค้า นอกจากเหตุผลเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำและป่า ในบริเวณนี้ สินค้าที่สำคัญที่ค้าขายสมัยนั้นคือวัวควาย ผลผลิตจากป่า และสินค้าอุปโภคบริโภค ซึ่งหลายชนิดยังมีการค้าขายจนถึงปัจจุบัน เพียงแต่ทิศทางของการเคลื่อนไหวของสินค้าอาจจะกลับกัน นั่นคือแทนที่จะเป็นการส่งวัวควายไปขายที่เมาะละแหม่งเหมือนเมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมา กลับกลายเป็นการขนวัวควายออกจากพม่ามาขายในเขตของไทย นอกจากสินค้านี้แล้วแล้วยังมีการค้าขายไม้และการค้าแรงงานข้ามแดนซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นไม่นานมานี้

ความพยายามควบคุมการค้าข้ามแดนของรัฐมีมาตั้งแต่ยุคที่ปกครองด้วยกษัตริย์ แต่การเดินทางที่ใช้เวลานาน และการที่รัฐไม่ได้มีกลไกการบริหารที่ซับซ้อน ทำให้การควบคุมในรูปของการเก็บภาษีเป็นไปอย่างไม่ซับซ้อนมากนัก เช่น ในกรณีการค้าวัวระหว่างรัฐลำพูนกับเมาะละแหม่ง จะมีการเก็บภาษีวัวต่อหัวที่ด่านเดียวก่อนที่วัวจะข้ามแดนไป การค้าระยะสั้นระหว่างหมู่บ้านสองฝั่งน้ำเมยไม่ปรากฏว่ามีด่านตรวจและเก็บภาษีแต่อย่างใด การเปลี่ยนแปลงพื้นที่พรมแดนเป็นพื้นที่รัฐกันชนด้วยการสนับสนุนของรัฐไทยในช่วงปี 2510-2530 ทำให้การค้าขายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าไม้ วัว และสินค้าอุปโภคบริโภครุ่งเรืองมาก มาถึงยุคปัจจุบันที่รัฐบาลพม่าเข้ามาคุมชายแดนได้มากขึ้น และทั้งรัฐไทยและรัฐพม่าพยายามจะให้การค้าเป็นไปตามช่องทางในระบบ เพื่อจะได้เก็บภาษีได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย และให้ผลประโยชน์ตกแก่รัฐหรือกลุ่มคนที่รัฐส่งเสริมแทนที่จะเป็นกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ

บทนี้บรรยายลักษณะและพัฒนาการของการค้าสินค้าที่สำคัญบริเวณพรมแดนนี้ 4 ประเภท ได้แก่ วัว ไม้ แรงงาน และสินค้าอุปโภคบริโภค โดยพิจารณาโอกาสและอุปสรรคของการค้าที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอำนาจและรัฐที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุค

4.1 การค้าวัว

คนเมืองส่วนหนึ่งที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านริมฝั่งน้ำเมยเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้วเช่น เป็นพ่อค้าวัว ซึ่งเดินทางไปซื้อวัวจากเชียงใหม่ ลำพูนเพื่อนำไปขายทางฝั่งพม่า การค้ามีมาจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ตามที่อาจารย์ทอง ศิริวงษ์³⁴ บันทึกไว้ว่า

...ประชาชนที่บ้านท่าสองยางเดินทางติดต่อค้าขายกับฝั่งพม่าเป็นประจำในสมัยนั้น การเดินทางเข้าไปต้องมีหนังสือเดินทางติดตัวไป เข้าใจว่าคงเป็นหนังสือผ่านด่านไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายพม่า ระบุวันไปและวันกลับ การซื้อขายใช้เงินอินเดียเป็นพื้น พ่อค้าจากฝั่งพม่าขนชาติตองฮู หาบของมาขายที่บ้านท่าสองยาง และบ้านแม่ต๋านเป็นประจำ ...และที่บ้านท่าสองยางนี้ เมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง คนไทยจากเชียงใหม่ แม่สะเรียง ลำพูน ลำปาง นำวัวฝูงไปขายให้แก่พม่า ต้องผ่านด่านที่นี่ เสียค่าด่านตัวละ 5-10 สตางค์...ในระหว่างสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองนี้ ก็ไม่มีการค้าขายหรือติดต่อแต่ประการใด

หลังสงครามโลกครั้งที่สองน่าจะจะเป็นจุดเปลี่ยนผันที่สำคัญ เพราะดูเหมือนไม่มีการเดินทางนำวัวจากทางเหนือมาขายแก่พม่า ตรงกันข้ามคนเมืองในพื้นที่เริ่มพูดถึงการไปหาซื้อวัวควายบริเวณที่ราบของพม่าเพื่อเอามาขาย เป็นไปได้ว่าระบบการค้าโดยการเดินทางไกลเริ่มยุติลง ชูสิทธิ์(2545: 70) อธิบายถึงการยุติลงของพ่อค้าวัวต่าง อันเนื่องมาจากการพัฒนาการคมนาคมทางบก โดยการสร้างถนนที่เชื่อมจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือเข้าด้วยกัน ที่เริ่มทำตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดกับอำเภอหลังจากนั้น

ลักษณะของกระบวนการค้าวัวตั้งแต่การไปซื้อจากฝั่งพม่าและนำมาขายในฝั่งไทย มีหลายรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบดั้งเดิมที่พ่อค้าจากฝั่งไทยเดินทางไปซื้อเองและนำมาขายเอง ซึ่งจะเดินทางไปกันทีละ 2-3 คน ดังเช่นลุงคนกะเหรี่ยงบ้านแม่หละยางที่เล่าว่า บางทีเดินทางไปกับคนเมืองบ้านแม่หละไทยที่รู้จักกันดี โดยไปซื้อบริเวณเมืองแลงบวย ซึ่งเป็นบริเวณที่ราบในรัฐกะเหรี่ยงของพม่า เมื่อได้วัวมาก็ขายให้กับพ่อค้าที่มาซื้อที่หมู่บ้าน หรือนำไปขายตามที่ต่าง ๆ ที่ใกล้ที่สุดคือขายให้คนเมืองในหมู่บ้านแม่หละไทยเองที่สนใจจะซื้อเอาไปขายต่อ หรือนำไปขายที่หมู่บ้านแม่จะเรา อำเภอแม่ระมาดบ้าง หมู่บ้านในเขตอำเภออมก๋อยบ้าง หรือเดินไปทางอำเภอฮอด และขายที่ตลาดในเชียงใหม่ พ่อค้าที่จะไปหาซื้อวัวจะใช้วิธีระดมเงินทุนจากญาติพี่น้องและคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน

รูปแบบที่สอง พ่อค้าจากฝั่งพม่า เอาวัวมาขายที่ชายแดนฝั่งไทย โดยกลุ่มพ่อค้าคนกลางฝั่งไทยที่เข้าห็นกับพ่อค้าคนกลางฝั่งพม่ารับซื้อวัวจากพ่อค้าจากฝั่งพม่า แล้วขายต่อให้กลุ่มพ่อค้าไทยจากแม่สอดหรือที่อื่นๆ ซึ่งจะนำรถสิบล้อหรือหกล้อมาบรรทุกเอาไป หรือขายให้แก่กลุ่มเกษตรกรที่ต้องการวัวเพื่อนำไปเลี้ยงเพื่อการขยายพันธุ์

³⁴ “ประวัติแม่ต๋านในอดีต แก้ไขเพิ่มเติม” 2544 เอกสารอัดสำเนา เขียนโดยอาจารย์ทอง ศิริวงษ์

รูปแบบที่สาม พ่อค้าคนกะเหรี่ยงที่อยู่บริเวณชายแดน ทำหน้าที่เป็นคนกลางรับติดต่อซื้อขายวัวจากคนกะเหรี่ยงที่อยู่หมู่บ้านริมเมยฝั่งพม่า ซึ่งจะไปหาซื้อวัวอีกทอดหนึ่ง โดยผู้ที่สั่งซื้อจะเป็นนายทุนหรือในภาษาคำเมืองทั่วไปเรียกว่า"พ่อเลี้ยง"

โดยทั่วไปแล้ว การค้าวัวข้ามน้ำเมยโดยนับตั้งแต่การซื้อครั้งแรกถึงการขาย จะผ่านพ่อค้าคนกลาง อย่างน้อย 3-4 ทอด วัวจึงจะถึงผู้ซื้อในฝั่งไทยหรือถึงตลาดวัว หรือ กาดวัว เช่น ที่พักวัวตามหมู่บ้านบริเวณริมน้ำเมยฝั่งไทย เช่น แม่สุ แม่สลิด หนองบัว แม่สลิดน้อย หรือที่บ้านแม่ปะ ซึ่งเป็นตลาดกลางและตลาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดตากในการซื้อขายวัวในเขตชายแดนไทย-พม่า ของจังหวัดตาก

การติดต่อซื้อขายข้ามชายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบที่หนึ่งและที่สามนั้น จะอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและเชื่อถือซึ่งกันและกันระหว่างคนที่ซื้อและขาย หรือในกรณีของนายทุนที่มาสั่งซื้อกับคนกลาง จะมีความสัมพันธ์กันต่อเนื่องมานาน และมีลักษณะของการอุปถัมภ์ซึ่งกันและกัน เช่น ในกรณีของลุงสอนซึ่งเป็นลูกครึ่งกะเหรี่ยงและคนเมืองบ้านแม่ตะวอ ที่จะเป็นคนติดต่อซื้อวัวควายให้ "พ่อเลี้ยง"คนเมืองที่อยู่แม่สะเรียง ลุงสอนจะไปติดต่อคนกะเหรี่ยงหรือคนเมืองที่อยู่บ้านใหม่ ฝั่งพม่าให้หาซื้อวัว แล้วนำมาส่งให้ การที่ลุงสอนทำงานให้"พ่อเลี้ยง"มาเป็นเวลานาน จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดราวกับญาติ พ่อเลี้ยงจะไม่ได้มาติดต่อเฉพาะเรื่องค้าขายเท่านั้น แต่ยังมาร่วมงานสังคมในหมู่บ้าน เช่น งานแต่งงาน งานบุญ งานศพ เป็นต้น จนเป็นที่รู้จักกันกว้างขวางในหมู่บ้านว่าเป็นคนมีน้ำใจ ส่วนลุงสอนเองก็เช่นกัน รู้จักพ่อเลี้ยงและครอบครัวของพ่อเลี้ยงเป็นอย่างดี ถ้าได้ไปในเมืองก็จะแวะไปนอนที่บ้าน หรือที่เล่าให้ฟังว่า เมื่อลูกชายเรียนจบที่เชียงใหม่ ทั้งครอบครัวก็ไปร่วมงานรับปริญญา และได้พักที่บ้านพักของพ่อเลี้ยงที่สร้างทิ้งไว้ที่เชียงใหม่ด้วย

กลุ่มพ่อค้าวัวโดยส่วนใหญ่มักเป็นชาวกะเหรี่ยง เพราะสามารถเดินทางข้ามแดนไปมา และติดต่อซื้อขายกับคนกะเหรี่ยงฝั่งพม่าได้สะดวก ในขณะเดียวกันก็ต้องเป็นคนที่มีความสัมพันธ์อันดีกับคนเมือง ในเรื่องการตลาด เพราะผู้ที่มาซื้อจะเป็นคนเมือง พบว่าทุกหมู่บ้านจะมีพ่อค้าวัวคนกะเหรี่ยงอย่างน้อย 3-4 คน แต่พ่อค้าที่เก่งในการทำการค้าในพื้นที่อีกกลุ่มคือกลุ่มคนบังกลาเทศหรือที่เรียกกันทั่วไปในภาษาปากกะเหรี่ยงว่ากะลาฐ พบว่า พ่อค้าชาวกะลาฐมีเครือข่ายเชื่อมโยงกันของความเป็นมุสลิมทำให้มีการช่วยเหลือกันในการค้าทั้งกลุ่มที่อยู่ในพม่าเอง และกลุ่มกะลาฐที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆของไทย เช่น แม่สอด แม่दान แม่สลิด ซึ่งเมื่อคนมุสลิมอยู่ที่ไหน ก็มักจะสร้างชุมชนการค้าและตลาดขึ้น

สำหรับกลุ่มพ่อค้าชาวพม่าจะมาไม่ถึงฝั่งไทย มาไกลที่สุดถึงฝั่งตะวันตกของภูเขา "ตอนอ" กลุ่มพ่อค้าพม่าจะไม่นิยมข้ามฝั่งไทย มักขายวัวควายให้ชาวกะเหรี่ยงหรือกะลาฐ การไม่ข้ามอาจจะเป็นไปได้ว่า ไม่มีเครือข่ายคนพม่าในบริเวณชุมชนที่ไม่ใช่เมียวดี จากแม่สอด ขึ้นมายังบ้านหนองบัว

แม่อุสุ แม่ตะวอ ไม่ค่อยมีชาวพม่าอาศัยอยู่ ทำให้ไม่มีความมั่นใจในการทำธุรกิจในฝั่งไทยซึ่งต้องผ่านเขตอิทธิพลของกะเหรี่ยง

ก่อนที่ค่ายของกองกำลังกะเหรี่ยงที่นำโดยเคเอ็นยู จะถูกตีแตกทุกค่ายในปี 2538 นั้น บ้านแม่ตะวอเป็นเมืองท่าด่านเก็บภาษีของทางราชการไทย และชายแดนฝั่งพม่าเป็นด่านเก็บภาษีของทหารกะเหรี่ยงเคเอ็นยู ซึ่งเริ่มตั้งด่านในปี 2517³⁵ ซึ่งภาษีวัวก็เป็นรายได้หลักรายได้หนึ่ง แต่หลังจากที่ทหารกะเหรี่ยงพุทธเข้ายึดพื้นที่ด่านเก็บภาษีวัวได้ รัฐบาลพม่าให้ทหารกะเหรี่ยงพุทธเก็บภาษีต่างๆ ได้ตามชายแดน เพื่อเป็นรายได้ของทหาร ชาวบ้านตามชายแดนจึงต้องเสียภาษีวัว ไม้ และการเดินทางในรูปแบบของหนังสือเดินทาง (Passport) คือผู้ที่เดินทางเข้าออกจะต้องประทับตราลงในหนังสือเดินทางเสียก่อน ต่อมารัฐบาลพม่าสั่งให้ปิดด่านค้าวัวเมื่อประมาณปี 2542 มานี้เอง แต่รัฐบาลไทยไม่ได้สั่งห้ามการปิดด่านทำให้วัวขาดแคลนและราคาแพงขึ้น โดยเมื่อกลางปี 2546 ราคาตกตัวละหนึ่งหมื่นกว่าบาท ดังนั้นจึงมีชาวบ้านกะเหรี่ยงทั้งสองฝั่งลักลอบค้าขายวัว โดยเปลี่ยนเส้นทางจากท่าสองยาง มาที่บ้านแม่สลิด และจุดอื่นๆ ตามชายแดน ว่ากันว่า การค้าวัวในช่วงนี้ต้องระวังกลุ่มทหารดีเคบีเอ เพราะถ้าถูกจับได้ อาจถูกยึดตัวจนหมด รวมทั้งตัวเจ้าของต้องถูกจับด้วย ดังนั้นชาวบ้านที่ทำการค้าในช่วงนี้ต้องมีเพื่อนเป็นทหาร และได้รับความไว้วางใจมากพอสมควร หากใครมีญาติพี่น้อง หรือเส้นสายกับทหารดีเคบีเอก็จะได้วัวผ่านด่านได้ง่ายมากขึ้น

ในส่วนของการใช้จ่ายรายทางต่อการค้าวัว 1 ตัวนั้น พ่อค้าวัวแจกแจงรายการแบบประมาณการ ดังต่อไปนี้

ค่าลงทุนซื้อวัว 1 ตัว เป็นเงิน 9,000 บาท

ค่าใช้จ่าย

1. ค่าภาษีต่อตัวเมื่อมีการซื้อขายที่บ้านเกษตรกร	120 บาท
2. ค่าขนส่ง	140 บาท
3. ค่าภาษีครั้งที่ 2 ที่จ่ายให้กลุ่มดีเคบีเอ	320 บาท
4. ค่าอาหารของคนที่ขนโคต่อ 1 รอบถึงฝั่งไทย	400 บาท
5. ค่าข้ามน้ำ จ่ายเป็นเงินให้กลุ่มดีเคบีเอ	500 บาท
6. ค่าขึ้นฝั่งไทย จ่ายให้กลุ่มเคเอ็นยู	50 บาท
7. ค่าภาษีที่ฝั่งไทย จ่ายที่แม่สลด ตัวละ	400 บาท
รวมค่าซื้อวัวและค่าใช้จ่ายทั้งหมดประมาณ	10,900 บาท

³⁵ แม่ตะวอถือเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญจุดหนึ่ง เพราะการข้ามน้ำมายังฝั่งพม่าบริเวณอื่นจะต้องข้ามภูเขาต่อนือ ซึ่งทอดยาวขนานกับน้ำเมย แต่ถ้าไปจากบ้านแม่ตะวอจะมีช่องทางระหว่างหุบเขาที่ทำให้เดินผ่านไปยังเขตที่ราบของพม่าได้ง่าย

ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นทำให้ราคาวัวที่มาจากฝั่งไทยราคาเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็นไปได้ที่จะขายไม่ได้ตามราคารันั้น และต้องขายต่ำกว่าทุน การที่ราคาวัวอาจจะลดเนื่องจากการนำวัวเข้ามาต้องผ่านเขตทุรกันดารทำให้วัวได้รับบาดเจ็บ วัวผสมลง วัวกินอาหารต่างประเทศ เช่นอยู่ในพม่า วัวอาจจะได้กินกากถั่ว กินกากงา แต่มาถึงฝั่งไทยอาหารดังกล่าวไม่มี ทำให้วัวผสมลง โอกาสที่อ้วนขึ้นสมบูรณ์ขึ้นในเวลาไม่นานเกิดขึ้นไม่ได้ และการขาดทุนเนื่องจากวัว ตายและภาษีที่ถูกเก็บซ้ำซ้อนจากทหารดีเคบีเอที่ อยู่หลายจุด และจากทหารพม่า ในปัจจุบันนี้มีชาวกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่าที่ค้าวัว ควายขาดทุนไปเยอะ บางคนไม่กล้ากลับบ้าน และเกษตรกรในพื้นที่ที่ลงทุนให้พ่อค้าเอาเงินไปซื้อวัวควายก็ไม่สามารถได้เงินคืน เพราะขาดทุนมาก

นอกจากปัญหาการเก็บภาษีแล้ว ปัจจุบันพบว่าการเดินทางนำวัวควายผ่านเขตที่เคยสู้รบก็มีอันตรายจากความเป็นไปได้ของการเหยียดถูกกับระเบิด ดังที่มีพ่อค้าที่นำเอาวัวควายมาส่งให้ตามคำสั่งของพ่อค้าฝั่งไทยเคยโดนจมนหาขาดไปบ้างแล้ว ปัจจุบันทางดีเคบีเอห้ามการนำวัว ควายเข้าหรือออก แต่สำหรับสัตว์ชนิดอื่นให้นำออกมาได้ เช่น แพะ และอาหารสำหรับบริโภค อุปโภคต่างๆ สามารถนำเข้าฝั่งพม่าได้

ภาพที่ 13 วัวกับป้ายบริเวณท่าข้ามฝั่งเมย

4.2 การสัมปทานและค่าไม้

พื้นที่ลุ่มน้ำสาละวินและบางส่วนของลุ่มน้ำเมยที่มีไม้สักขึ้นอยู่จำนวนมาก เป็นพื้นที่ที่อังกฤษเห็นความสำคัญในเรื่องผลประโยชน์ของการค้าไม้ หลังจากที่ยกย่องยึดครองบางส่วนของประเทศพม่าได้ในปี 2369 ก็เริ่มทำข้อตกลงตัดไม้สักจากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเมยกับรัฐบาลไทย และเริ่มมีข้อพิพาทกับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ยังควบคุมพื้นที่ทางตะวันตกของแม่น้ำสาละวินอยู่ โดยเจ้ากาวิโลรสศัมนันท์ อ้างสิทธิดินแดน โดยใช้ความสัมพันธ์กับหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่อยู่บริเวณนั้น แต่อังกฤษโต้แย้งว่าแม่น้ำสาละวินควรเป็นเขตแดนธรรมชาติที่ดีที่สุด เมื่ออังกฤษยึดครองพม่าตอนล่างได้ทั้งหมดหลังจากเอาชนะสงครามกับพม่าครั้งที่สองในปี 2395 ก็เริ่มสัมปทานป่าไม้สักแถบลุ่มน้ำสาละวินกับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ จนปี 2417 เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่จึงสูญเสียกรรมสิทธิ์ในป่าไม้สัก จากการทำข้อตกลงเชียงใหม่ปี 2417 (Chiang Mai Treaty of 1874)³⁶

การให้สัมปทานป่าไม้โดยรัฐไทยมีมาโดยตลอด จากยุคสมัยของบริษัทอังกฤษ เป็นบริษัทคนไทยโดยสัมปทานแต่ละแห่งให้เวลา 30 ปี ในระยะหลัง เมื่อมีการพัฒนาถนนที่เลียบชายแดน ก็เริ่มมีการเปิดให้นักธุรกิจไทยสัมปทานทำไม้ในบริเวณอำเภอท่าสองยาง อีกทั้งข้ามไปทำสัมปทานป่าไม้ในเขตพม่าในยุคที่กองกำลังกะเหรี่ยงของเคเอ็นยูคุมพื้นที่อยู่ โดยพบว่าในปี 2527 กองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูให้สัมปทานโรงเลื่อยถึง 65 โรง ซึ่งมีนักธุรกิจไทย สิงคโปร์และมาเลเซียเป็นเจ้าของ ในช่วงปี 2532-2536 พื้นที่ที่กองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูให้สัมปทานทำไม้ครอบคลุม 18,800 ตารางกิโลเมตร (ดู Bryant 1996)

เมื่อรัฐบาลไทยยกเลิกการสัมปทานป่าไม้ทั้งหมดในประเทศไทย หลังจากการเกิดน้ำป่าไหลหลากท่วมหมู่บ้านในภาคใต้ ในปี 2532 การสัมปทานป่าไม้มุ่งทำในประเทศเพื่อนบ้าน ในปีเดียวกันกับที่มีการยกเลิกสัมปทานป่าไม้ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธซึ่งในขณะนั้นมีตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกก็ได้ไปเยือนพม่าเพื่อเจรจาเรื่องการสัมปทานประมงและป่าไม้ ซึ่งทำให้รัฐบาลพม่าเมื่อปรับเปลี่ยนการปกครองและนโยบายเศรษฐกิจตั้งแต่ปี 2531 ก็เริ่มให้สัมปทานกับบริษัทคนไทยโดยตรง พบว่าบริษัทคนไทยหลายสิบบริษัทเข้าไปทำไม้เรียงรายตามบริเวณชายแดนตั้งแต่เขตตรงกันข้ามกับจังหวัดเชียงรายจนถึงตรงข้ามจังหวัดระนอง แต่เนื่องจากบางเขตที่เข้าไปสัมปทานในช่วงนั้นยังเป็นเขตที่เคเอ็นยูยังคุมได้ ทำให้บริษัทคนไทยต้องเสียภาษีให้กับทั้งรัฐบาลพม่าและเคเอ็นยู หรือไม่ก็แลกเปลี่ยนกับการตัดไม้เพิ่มเติม ต่อมาในปี 2535 รัฐบาลพม่าได้เลิกให้สัมปทานโดยตรงกับบริษัทคนไทย เพราะรู้ว่าเคเอ็นยูยังคงได้รับผลประโยชน์เหมือนเดิม เมื่อมีการรบกักรุนแรงมากขึ้นในปี 2537 ทำให้กองกำลัง

³⁶ ดูรายละเอียดการสูญเสียดินแดนฝั่งตะวันตกแม่น้ำสาละวินให้แก่อังกฤษในปี 2435 ใน Charan (1987) และ สนธิสัญญาเชียงใหม่ใน Ratanaporn (1989)

กะเหรี่ยงเคเอ็นยูเสียฐานที่มั่นมอเนอร่าปอว์ซึ่งเป็นที่ตั้งรัฐบาลกอลูเล และค่ายใหญ่เช่นค่ายคอมูร่า การให้สัมปทานป่าไม้แก่นักธุรกิจไทยในเขตพม่าหยุดชะงักลง

ในระยะตั้งแต่ปี 2536 ถึง ปี 2541 นี่เองที่มีการตัดไม้ในไทยแล้วอ้างว่าเป็นการตัดไม้ในผืนพม่า ที่เป็นชาวดัง เป็นที่รู้จักในกรณีการทุจริต"ไม้สาละวิน" หรือการตัดไม้ไทยแต่นำไป"สวมใส่ธง"

เบื้องหลังการทุจริตเรื่องไม้สาละวินตามที่ลงในหนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับในช่วงเดือน กุมภาพันธ์-มีนาคม 2541 ประมวลได้ว่า

วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2541 นายประวิติ ถนัดคำ รองอธิบดีกรมป่าไม้ ได้นำเงินจำนวน 5 ล้านบาท บรรจุใส่กล่อง อ้างว่าเพื่อนำเงินมาบริจาคสมทบโครงการไทยช่วยไทย แต่นายกฯ ขวณ หลีกภัย ไม่รับเงินบริจาคจำนวนดังกล่าว ตำรวจสันนิษฐานว่า เงินจำนวนนี้ต้องเกี่ยวข้องกับ ตำแหน่งรองอธิบดีกรมป่าไม้ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบบริเวณอุทยานแห่งชาติสาละวิน เมื่อสืบสาว เรื่องต่อไป พบการลักลอบตัดไม้ขนาดใหญ่ที่อุทยานแห่งชาติสาละวิน โดยใช้กลยุทธ์ในการ หลอกลวงว่าเป็นไม้สัมปทานจากผืนพม่าโดยตัดไม้ที่อุทยานฯ และใช้วิธีชักลากลงที่แม่น้ำสาละวิน แล้วล่องไปที่ จุด "ทุมวอยทะ" ซึ่งเป็นเขตทหารกะเหรี่ยงพุทธและทหารพม่าทางผืนพม่า ตรงข้าม ระหว่างจุดสบเมย และแม่สามแลบ เพื่อเปลี่ยนไม้สัญชาติไทยเป็นสัญชาติพม่า โดยทำการ ประทับตราและทำหนังสือยืนยันจากพม่า ไม้ตีตราพม่ามีจำนวนหลายหมื่นท่อน

จากนั้นในปี 2538 พล.ท.เชมชาติ นิตสิริ เจ้าของบริษัทสกาปี ได้ขอให้เปิดด่านชั่วคราว เพื่อนำไม้ที่เคยทำสัมปทานในพม่าเข้ามาในเขตไทย ซึ่งก็มีการเปิดด่านชั่วคราว ในปี 2539 ได้ทำ เรื่องขออีกครั้งในสมัยที่นายบรรหาร ศิลปอาชาเป็นรัฐมนตรีมหาดไทย ซึ่งอนุมัติให้นำเข้ามาในไทย ได้ ที่จุด บ้านแม่สามแลบ อ.สบเมย และจุดบ้านประตูเมือง อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน ในปี 2540 ตำรวจจับกุมไม้เถื่อนในเขตป่าสาละวินได้เป็นจำนวนถึง 13,000 ท่อน ซึ่งมีตราประทับถูกต้อง ตามกฎหมาย แต่ตำรวจชี้ชัดว่าพบหลักฐานว่าเป็นไม้เถื่อน

จากการสืบสาวไปถึงกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ เช่น กลุ่มเจ้าหน้าที่ราชการ กลุ่ม พ่อค้านายทุน กลุ่มผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น และกลุ่มทหารกะเหรี่ยงทั้งกองกำลังกะเหรี่ยงพุทธ กอง กำลังกะเหรี่ยงอิสระ และกองกำลังทหารพม่าที่คุมบริเวณชายแดน พบว่า ในส่วนของเจ้าหน้าที่ ราชการ นายทวิศักดิ์ กัณหา ตำรวจประจำสถานีตำรวจภูธร อำเภอแม่สะเรียง รับหน้าที่เป็น สายสืบของทหาร ได้ส่งบัญชีรายชื่อกลุ่มโค่นป่าสาละวินให้นายกฯ ขวณ ซึ่งต่อมานายทวิศักดิ์ ได้รับ โทรศัพท์ข่มขู่ ต้องระมัดระวังตัวตลอดเวลา นายทุนค้าไม้ที่มีประวัติค้าไม้บริเวณนี้มานานได้แก่ พ่อเลี้ยงสม จันทรกระจำว เจ้าของบริษัท เอสทีบี และนายบุญชู ตริทอง อดีตส.ส. ลำปาง เจ้าของ บริษัทสิรินเทคโนโลยี ออกมาปฏิเสธความเกี่ยวข้อง บอกว่าไม่ใช่เรื่องที่จะทำได้ง่าย ๆ เพราะบริเวณ ผืนพม่า มีกลุ่มกะเหรี่ยงหลายกลุ่ม รวมทั้งกลุ่มอื่น ๆ ถ้าหากมีความสัมพันธ์และความสนิทสนม ไม่มากพอ จะไม่สามารถทำได้ ในส่วนของกลุ่มกะเหรี่ยงอิสระ นายพลโบเมียะผู้นำของกลุ่ม ก็ได้ ออกมาปฏิเสธการเกี่ยวข้องกับการตัดไม้ไทยและตีตราพม่าครั้งนี้ ประณามว่าเป็นการทำลายชาติ

และว่าบริเวณที่เกิดเหตุกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระไม่ได้ยึดครองอีกต่อไป แต่เป็นกลุ่มทหาร
กะเหรี่ยงพุทธและทหารพม่า ซึ่งทำการค้าไม้อยู่ (มติชน 17-23 ก.พ. 2541)

แม้พ่อเลี้ยงสมจะปฏิเสธ แต่หนังสือพิมพ์ได้ลงประวัติที่แสดงให้เห็นว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับ
เหตุการณ์ครั้งนี้

พ่อเลี้ยงสมอายุ 73 ปี (ในปี 2541) ตั้งบริษัททำไม้ปี 2527 และเริ่มรุ่งเรืองขึ้นในปี 2532-2535 ซึ่ง
เป็นช่วงที่ได้รับสัมปทานทำไม้ และไม้ที่สัมปทานระยะทาง 200 กิโลเมตรตามชายแดนไทย-พม่า
นั้น พ่อเลี้ยงสมเป็นคนจัดการนำออกทั้งหมด เพราะเป็นคนที่สามารถเจรจากับกะเหรี่ยงได้ ครั้ง
หนึ่ง บุญชู ตรีทอง เคยเข้าไปทำไม้ ถูกกะเหรี่ยงโจมตีทั้งคนและเครื่องมือ ต้องขอพ่อเลี้ยงสมมา
เจรจา (มติชน 19 ก.พ. 2541)

ในขณะเดียวกันพ่อเลี้ยงสมก็มีเส้นสายความสัมพันธ์กับนายทหาร ดังรายงานข่าวว่า “มี
หุ้นส่วนเป็นถึงนายทหารระดับพันโทประจำกองทัพบกและยังมีความสนิทสนมเป็นการส่วนตัวกับ
พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ อดีตประธานรสช.” (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 22-28 ก.พ. 2541 หน้า 13)

ในช่วงที่มีการลักลอบตัดไม้ในไทยและนำไป“ใส่ใส่”ในเขตพม่า นั้น ผลประโยชน์ส่วนใหญ่
ได้แก่นายทุนที่จ้างตัดและขายไม้ และตำรวจทหารที่ได้ผลประโยชน์ค่าไม้ผ่านทาง โดยหนังสือพิมพ์
รายงานข่าวว่า พบบัญชีรายรับรายจ่ายระบุถึงการจ่ายเงินให้ข้าราชการ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่
เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ตำรวจ และนักข่าวท้องถิ่นประมาณสองล้านบาทต่อเดือน (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 1-
7 มีนาคม 2541) ข่าวว่าในช่วง 2537-2541 มีการตัดไม้ตลอดเวลา ว่ากันว่าทหารพม่าได้ค่าคุ้มครอง
และค่าอนุมัติไม้ขึ้นฝั่งพม่าตาม (ปริมาตรของพม่า)ละ 1,000 บาท กลุ่มกะเหรี่ยงพุทธได้ตามละ 500
บาท ลูกจ้างตัดไม้ส่วนใหญ่เป็นคนกะเหรี่ยงอพยพ ได้ค่าจ้างต้นละ 1,000 บาท ส่วนหนึ่งที่มีช้างซึ่งจะ
รับจ้างในช่วงที่มีการขนส่ง ชาวบ้านกะเหรี่ยงชายแดนแถบบ้านแม่ตะวอได้ประโยชน์จากการรับจ้าง
วิ่งไม้ โดยขับเรือล่องไม้จากสาละวินและนำมาวางไว้ที่บ้านแม่ตะวอและแม่ต๋าน ทำติดต่อกันเป็นเวลา
หลายปี จนชาวบ้านรายได้ดีและสามารถสะสมเงินซื้อที่ดินได้ นอกจากชาวบ้านกะเหรี่ยงชายแดนแล้ว
ยังมีคนต่างถิ่นที่เข้ามาทำการค้าไม้ในบริเวณนี้ด้วย ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ยึดอาชีพค้าไม้ตามชายแดนไทย
มาตลอด

ตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ไม้สาละวินปี 2541 ทางรัฐบาลสั่งห้ามการขนไม้ออกจากบริเวณ แต่ยังมี
ความพยายามลักลอบตัดไม้ในวิธีการต่าง ๆ เช่น กลางปี 2547 มีข่าวพบไม้สักถูกขนไปยังจังหวัด
อยุธยา มีการสอบสวนในพื้นที่ ปรากฏว่ามีการตัดไม้สักในที่ดินบริเวณตำบลแม่อุสุ อำเภอกำแพงแสน
โดยมีการเปลี่ยนเอกสารกรรมสิทธิ์ที่ดินจากเดิมเป็นนส. 2 ให้เป็น นส. 3 ซึ่งทำให้สามารถตัดไม้สักจาก
ที่ดินแปลงที่มีนส. 3 นั้นได้ โดยเวลาตัดก็ตัดเกินจากแปลงนั้น ภรรยาผู้ว่าราชการจังหวัดถูกสอบสวน
พัวพัน เพราะมีตำแหน่งเป็นเจ้าหน้าที่ธุรการในกรมป่าไม้

4.3 การค้าแรงงาน

ประเทศไทยมีการพัฒนาเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรม การค้า และการบริการซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยว ทำให้อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังปี 2530 จนถึงช่วงที่มีวิกฤตเศรษฐกิจเริ่มในปี 2540 ในขณะที่พม่าปิดประเทศในช่วงที่ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบ"สังคมนิยมตามวิถีทางของพม่า" (ช่วงปี 2505-2531) ตลาดแรงงานของประเทศไทยที่ใหญ่และมีค่าแรงสูงกว่า ทำให้คนกะเหรี่ยงจากรัฐกะเหรี่ยงซึ่งอยู่ติดกับเขตแดนไทยพากันเข้ามาทำงานในประเทศไทยเมื่อกว่าสิบปีมาแล้ว โดยเริ่มมาในสมัยที่ทางการไทยยังไม่ตรวจสอบเรื่องแรงงานต่างด้าวอย่างเข้มงวด และยังไม่มียุทธศาสตร์ที่เด่นชัด

เมื่อผู้วิจัยเดินทางไปรัฐกะเหรี่ยงครั้งแรกในเดือนตุลาคม ปี 2545 พบคนวัยกลางคนและคนหนุ่มสาวชาวกะเหรี่ยงที่หมู่บ้านชานเมืองพะอานที่พูดภาษาไทยได้หลายคนเพราะเคยไปทำงานในประเทศไทย โดยพะอานเป็นเมืองหลวงของรัฐกะเหรี่ยง อยู่ห่างจากอำเภอแม่สอด จังหวัดตากประมาณ 200 กิโลเมตร ชาวบ้านบอกว่าจากพะอานไปซื้อของที่อำเภอแม่สอดใช้เวลาไปกลับได้ภายในหนึ่งวัน ผู้วิจัยบันทึกบรรยากาศของการพบปะกับคนกะเหรี่ยงที่พูดภาษาไทยได้ดีที่พบที่หมู่บ้านแห่งนี้ไว้ว่า

ผ่านวัดของกะเหรี่ยงอีกวัดหนึ่งที่กำลังมีพิธีทอดกฐิน หนุ่มกะเหรี่ยงคนหนึ่งบอกเราว่าเป็นกะเหรี่ยงสกอร์ พอเราถามว่าเป็น ปกาเกอญอ ละซิ เขาบอกว่าไม่ใช่ ถ้าเรียก ปกาเกอญอ มีอีกกลุ่ม ภาษาพูดต่างกันเล็กน้อย และอยู่ห่างออกไปจากเมือง (พูดง่าย ๆ ว่าเป็นคนบ้านนอกกว่าเขา) เราไปยืนดูรำตง ที่หนุ่มสาวแต่ละหมู่บ้านที่ใส่ชุดกะเหรี่ยง โปกหัว สีสดใสสวยงาม มารำในวัดประชันกัน พอชาวบ้านรู้ว่าเรามาจากประเทศไทย ก็มีคนหนุ่มสาว เริ่มเข้ามายกมือ "สวัสดีค่ะ สวัสดีครับ" หนุ่ม ๆ สาว ๆ เหล่านี้เคยไปรับจ้างอยู่เมืองไทยมาคนละหลายปี พูดภาษาไทยกลางได้ค่อนข้างดี ไปทำงานเป็นแรงงานรับจ้างในฟาร์มกุ้งบ้าง ในโรงงานบ้าง เป็นคนทำงานบ้านบ้าง และหลายคนเพิ่งกลับมาในระยะ 2-3 ปีมานี้ ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลไทยเริ่มจดทะเบียนแรงงานต่างด้าว และเข้มงวดมากขึ้น เราถามว่าอยากกลับไปอีกหรือเปล่า เขาบอกว่า ยากแล้ว ไปทำงานในไทยก็ต้องเสียเงินมากเหมือนกันประมาณ 7-8 พันบาทจึงจะได้ไป และก็ถูกจับมาก ตำรวจเอาเงินเอาทองไป แต่ก็ยังบอกว่า "คนไทยใจดี" กลุ่มที่เคยไปทำงานในเมืองไทยนี้ จะมีเอกลักษณ์ตรงที่ใส่สร้อยทองเส้นใหญ่ ๆ และเปิดเสื้อโชว์ เสื้อผ้าก็ดูจะทันสมัยตามแฟชั่นในตลาด ผู้ชายใส่กางเกงยีนส์ ซึ่งพบเห็นได้น้อยในพม่า

สาว ๆ ขวนขึ้นไปที่วิหาร ที่มีคนนั่งนอนกันอยู่เต็ม ไปไหว้เจ้าอาวาส ซึ่งกำลังนั่งคุยกับผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านวัยกลางคน เคยไปทำงานอยู่เมืองไทยตั้งแต่ตอนอายุ 17 ปี ทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ บ้าง นครสวรรค์บ้าง เป็นเวลา 10 กว่าปี จึงกลับมาอยู่ที่หมู่บ้านได้ 8 ปี พอกลับมาไม่นานก็ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้เงินเดือนเดือนละ 8000 จ๊ิต (ประมาณ 350 บาท) บอกว่าชาวบ้านไปทำงานเมืองไทยกันมาก เพราะที่นี่ไม่มีงานอะไรให้ทำ

ผู้วิจัยไปประเทศพม่าครั้งที่สองเมื่อเดือนเมษายน 2546 คราวนี้ไปที่วัดอะลังสะยาที่เมืองสะเทิมซึ่งอยู่ติดกับรัฐกะเหรี่ยงไม่ไกลจากเมืองพะอันมากนัก วัดนี้เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่คนกะเหรี่ยงในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกะเหรี่ยงที่นับถือพุทธและมีความศรัทธาต่อครูบาศรีวิชัย ครูบาขาวปี และครูบาวงศ์ เพราะที่วัดนี้มีแนวทางปฏิบัติคล้ายคลึงกับของครูบา คือมีการสร้างเจดีย์และสิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนามากมาย กินมังสวิรัต และเคร่งครัดในเรื่องการวิปัสสนากรรมฐาน ที่นี้ก็เจอนักกะเหรี่ยงที่พูดภาษาไทยได้เพราะเคยมาทำงานในประเทศไทย แต่ปัจจุบัน หลวงพ่อเจ้าอาวาสเรียกตัวให้กลับมาช่วยงาน คราวนี้เช่นกัน ที่วัดตองกาเร ชานเมืองพะอัน เจ้าอาวาสซึ่งเป็นกะเหรี่ยงโปมีชื่อเสียงมาก เคยมาจำวัดอยู่ในประเทศไทย ลูกศิษย์ที่ใกล้ชิดคนหนึ่งพูดภาษาไทยได้คล่องแคล่ว เพราะมาอยู่ที่อำเภอแม่สอดหลายปี มีบุตรคนพม่าพลัดถิ่น (บุตรสีชมพู) ลูกสาวเรียนจบสถาบันราชภัฏ และทำงานอยู่กรุงเทพฯ

เมื่อผู้วิจัยไปที่หมู่บ้านกะเหรี่ยงที่เมืองตองอู รัฐพะโค เมื่อมกราคม 2547 ก็ยังไปพบคนกะเหรี่ยงที่เคยมาทำงานในเมืองไทย ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าจะมาไกลถึงขนาดนั้น เพราะตองอูอยู่เกือบใจกลางของพม่าตอนล่างห่างไกลจากชายแดนและภาคกลางของไทยซึ่งเป็นแหล่งงานขนาดใหญ่ สอบถามปรากฏว่า เป็นคนกะเหรี่ยงที่มาจากพื้นที่รัฐกะเหรี่ยง แต่มาแต่งงานที่หมู่บ้านที่ผู้วิจัยเข้าไป และพอดีเป็นช่วงที่เจ้านายให้พักได้ ก็เลยกลับมา ปีหนึ่งได้กลับมาบ้านประมาณหนึ่งเดือน ทำงานกับร้านทำขนมไหว้พระจันทร์ที่กรุงเทพฯ ทำมาหลายปีแล้ว บอกว่าเจ้านายใจดี ตอนหลังจึงได้ชวนหลาน ๆ ไปทำงานด้วยกันอีกหลายคน ผู้วิจัยถามว่า ทำงานวันละกี่ชั่วโมง เขาตอบว่าวันละ 24 ชั่วโมง ขยายความว่าทำหน้าที่ติดรถไปส่งขนมตามจังหวัดรอบนอก จึงนอนไปบนรถ การเดินทางไปคราวนี้ ยังพบพี่น้องสองสาว เปิดร้านตัดเย็บเสื้อผ้าที่ในเมืองพะอัน คนหนึ่งเรียนจบระดับปริญญาตรี พูดภาษาอังกฤษและภาษาไทยได้ดี มีประสบการณ์ไปทำงานโรงงานทอผ้าที่ประเทศไทย แต่กลับมาระยะหนึ่งแล้ว ที่พบอีกคน ก็เคยมาทำงานบ้าน แต่ปัจจุบันเปิดร้านอาหารที่ชานเมืองพะอันเช่นกัน บอกว่าอยู่เมืองไทยดี อยากไปอีก แต่พอกลับมาแต่งงานมีลูกแล้ว ก็เลยกลับไปยาก

หมู่บ้านที่ยิ่งใกล้ชายแดน ยิ่งพบว่ามีคนกะเหรี่ยงไปทำงานที่เมืองไทยมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อำเภอแม่สอด ผู้วิจัยเห็นวัยรุ่นกลุ่มใหญ่ ลางานจากอำเภอแม่สอดกลับมาเพื่อมาร่วมงานแต่งงานของเพื่อนและญาติ ซึ่งต้องกลับมาทำพิธีของคนกะเหรี่ยงโปที่มีลักษณะเฉพาะที่เจดีย์ไม่ไกลจากตัวเมืองพะอันมากนัก

คนที่มีประสบการณ์ที่ดีกับคนไทยและเมืองไทย ส่วนใหญ่น่าจะเป็นคนที่มาทำงานในช่วงก่อนปี 2540 ซึ่งทางการไทยยังไม่เข้มงวดในการตรวจจับมากนัก ในช่วงนี้คนจำนวนไม่น้อยที่มาทำงานเก็บเงินได้และนำไปลงทุนในกิจการส่วนตัวเช่น ร้านอาหารและร้านตัดเย็บเสื้อผ้า แต่คนจำนวนหนึ่ง ก็มีประสบการณ์ที่เลวร้าย เช่น กรณีที่พบสาวกะเหรี่ยงที่ไปทำงานรับจ้างดูแลร้านและเลี้ยงลูกให้

เจ้าของร้านเป็นเวลาถึง 5 ปี โดยไม่เคยได้เงินเลย จนเจ็บป่วยต้องขอกลับบ้าน กรณีถูกจับ ถูกรีดไถ ฯลฯ นอกจากกรณีที่ต้องเสียชีวิตก่อนที่จะได้ไปทำงาน ดังข่าวที่พบเจอได้ในหน้าหนังสือพิมพ์ เช่น กรณีการชนคนเข้าไปทำงานโดยให้อนอนในรถปิคอัพและเอาของเข้าทับจนตายไปหลายคน กรณีการพบศพลอยน้ำเมย 16 ศพ ที่คนในท้องที่ทราบ ว่า เกิดจากการที่นายหน้าไม่สามารถพาผ่านด่านได้ แต่เอาเงินเขามาแล้ว เมื่อเขาทวงเงิน ก็เลยลงไปฆ่า³⁷

การเกิดการสู้รบระหว่างกองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูกับทหารรัฐบาลพม่าตั้งแต่ปี 2527 ก่อให้เกิดการหลั่งไหลของคนกะเหรี่ยงที่ได้รับผลกระทบของการสู้รบเข้ามาอยู่ในฝั่งไทย เกิดเป็นศูนย์อพยพเรียงรายตามแนวชายแดน และเริ่มมีจำนวนมากขึ้นหลังจากฐานที่มั่นและค่ายใหญ่ของกองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูแตกเมื่อปี 2538 คนกะเหรี่ยงที่หนีภัยมารุ่นแรก ๆ ในช่วงแรกที่เข้ามาโดยที่ทางการยังไม่เข้มงวดมากนัก ก็ออกไปรับจ้างบริเวณใกล้ ๆ ศูนย์อพยพ ต่อมาถูกนายหน้าชักนำไปทำงานที่อื่น³⁸ จึงเริ่มทยอยกันออกไปทำงานที่กรุงเทพฯ และตามจังหวัดต่าง ๆ ในระยะที่เริ่มเข้มงวด และให้มีการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวมาตั้งแต่ปี 2544 การเดินทางออกนอกพื้นที่เริ่มมีความยากลำบากมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเดินทางโดยรถประจำทางสายตาก-แม่สอด-แม่สะเรียง จะมีด่านตำรวจ ทหาร คอยตรวจเช็คบัตรประชาชนอยู่ตลอดเวลา ถ้าพบว่ามีใครไม่มีบัตรประชาชนก็จะให้ลงจากรถ แต่กระนั้นก็ตามยังมีคนในศูนย์อพยพที่ลักลอบออกไปทำงานที่อำเภอแม่สอด และที่จังหวัดอื่น ๆ โดยใช้เส้นทางเดินข้ามภูเขาเช่นไปทางเขตอำเภอแม่สะเรียง หรือทางอำเภอลี้ เมื่อพ้นเขตจังหวัดตาก ก็ถือว่าค่อนข้างปลอดภัย เพราะพื้นที่อื่นไม่มีการตรวจค้นอย่างเข้มงวด

ขบวนการลักลอบเอาแรงงานของคน"ต่างด้าว" เข้ามาทำงานในประเทศไทย เป็นที่รู้กันทั่วไปว่าเกี่ยวพันกับผลประโยชน์ และมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งนายหน้า และเจ้าหน้าที่ราชการหลายหน่วยงานหลายระดับ แม้จะมีการเข้มงวดอย่างไร แต่กระบวนกรส่งออกแรงงานเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ และพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ทางกองกำลังตชด. จะตามจับเป็นครั้งคราว โดยเดินตามในเส้นทางที่แรงงานใช้เดิน ตชด. คนหนึ่งเล่าว่า บางกลุ่มพากันมาเป็นร้อย เพื่อนำไปส่งยังโรงงาน ชนคนที่เขาหนึ่งได้เงินกันเป็นล้าน

ในพื้นที่ที่ศึกษา เมื่อปลายปี 2546 มีกรณีผู้หญิงคนเมืองวัยกลางคนถูกฆ่าตาย และเอาศพทิ้งไว้ในที่ลับตาคน อีก 2-3 วันจึงพบศพ ตำรวจสงสัยว่าลูกจ้างซึ่งเป็นคนกะเหรี่ยงฝั่งพม่าเป็นผู้ทำ เพราะหลังเกิดเหตุหนึ่งวัน ลูกจ้างลากลับไป แต่คนใกล้ชิดกับผู้ตาย ยังสงสัยว่าไม่น่าจะใช่ลูกจ้าง ซึ่งอายุเพียง 14 ปี เพราะถ้าทำไม่น่าจะทำคนเดียว เพราะฆ่าแล้วต้องอุ้มผู้ตายซึ่งร่างใหญ่พอสมควรข้ามกำแพงไปทิ้งอีกด้าน อีกทั้งในระยะ 15 ปีที่ผ่านมา แถบนี้จะไม่มีการลักจ้างทำร้ายนายจ้าง เพราะถ้า

³⁷ คุยกับลุงสม(ชื่อสมมุติ) 22 สิงหาคม 2546

³⁸ ดูกฤตยา และพรสุข (2540)